

Minnen från  
**Svansjön**



Dan Fjällström

# Minnen från Svansjön

***”Kjell Fjällströms uppväxt i Svansjön hos morfar, Lill Månke, och mormor, Anna-Sara, åren 1916 – 1930 talets början***

*Min far, Kjell Fjällström, har under alla tider berättat om sin uppväxt och levnad. Som liten pojke låg jag ofta bakom hans rygg på kvällen, innan det var dags att sova, och lyssnade på hans berättelser. Det var som riktiga äventyr och det var spännande att höra om lekar, jakter och om livet hos Lill-Månke och Aahka i Svansjön.*

*Hur allt hängde ihop har inte varit lätt att förstå. Pappa brukade ofta ligga och fundera och han skrev ofta ner tankar och idéer.*

*Efter hans död hittade jag många nedskrivna berättelser om hans liv. Allt från uppväxten i Svansjön, skolgången i Bäsksele, jobbet som rengetare på fjället, inkallad soldat, skogshuggare och sjöman till verkmästare på en färgfabrik i Skåne.*

*Det jag nu återger är utdrag från de anteckningar han gjorde med minnen från Svansjön. Det har inte varit lätt att kronologiskt följa berättelsen och välja det som skall nämnas.*

*Kjell växte upp hos morfar och mormor i väglöst land, söder om Gitsfjället från ett års ålder 1916 till 1930-talets slut. Kanske finner ni som jag att han har upplevt en fantastisk uppväxt samt gjort en kulturgärning genom att försöka berätta om det.*

*Ryd 2021*

*Dan Fjällström*

## Innehåll

Magnus Vigilius Fjällström .....	5
Svansjön .....	5
Morgonbestyr .....	8
Ensamma igen .....	9
Boföringsväg .....	10
Jakt .....	11
Småflickor .....	13
Vargplåga.....	14
Våren kommer.....	16
”Tjohtjen” .....	18
Ved.....	20
En sorglig tid .....	21
Dödsbudet.....	22
Begravning .....	24
Sterbhusauktion.....	24
Bössor.....	25
Erik Nilsson Mankok .....	27
Pistolskytt .....	28
Vinterfiske .....	28
Vindsnurra .....	29
Stridsberg.....	30
Åter till Svansjön.....	31
KUNGLIG BJÖRNJÄGARE.....	32
Ur-agenten .....	35
"Enkronasväg" .....	37
Väskinköp.....	37
”Rengetning” .....	38
Nya bekantskaper .....	41
Vargplåga.....	41
Gitsfjäll.....	42
Hösthelg i Fatmomakke .....	43
Tandläkare .....	44
Mobilisering i Fatmomakke .....	45
Det hände saker i Fatmomakke och vi som hade så roligt.....	45
Inryckning .....	45
Inget hände .....	46

Värnplikten.....	46
Koktrossen.....	47
Åter i fjället .....	47
Allmän mobilisering.....	48
Åter på K4 .....	48
Oreda .....	49
Första utspisningen.....	51
Förflyttning norrut.....	51
Tågtransport .....	52
Framme.....	53
Grupperingsplats .....	54
Grötproblem .....	55
Roande incident.....	56
Lurendrejeri.....	57
Marsch över isen .....	57
Hungriga.....	58
Finlandsfrivillig.....	59
Mot söder.....	59
Flyende normmän .....	60
Bohuslän.....	60
Norrut igen .....	60
MUCK.....	61
Hemförlovad.....	61
Kjell om sina olycksbröder7 .....	62

## Magnus Vigilius Fjällström

Han var känd på sin tid som Skandinaviens minsta same, 120 centimeter lång, relativt stor renägare på lappskattelandet Västra Arksjölandet i Dorotea kommun. På 1900-talets början överlät han renskötseln till sina söner och bosatte sig vid Svansjön.



Lill-Månke föddes 1856 och hade fyra bröder, den äldste, Tomas, gick under benämningen Stor-Tomas. 1881, 25 år gammal, gifte sig Lill Månke med Elsa Brita Nilsson Pulpur. De fick fem barn som föddes under åren 1882 till 1892. Fyra dagar efter sin sista födsel avled maken, 37 år gammal. Det dröjde dock inte alltför länge, fyra år, innan Lill-Månke gifte om sig med Anna Sara Nilsson och tillsammans med henne fick han två döttrar, Elsa som var Kjells mor och Judit, födda 1896 och 1901.

Kjells far dog och dottern, Elsa, fick Kjell utanför äktenskapet vilket var skamligt på denna tid. Hon tjänade piga och kunde inte ta hand om honom. Kjell fick därför växa upp hos morfar och mormor i Svansjön. Här bodde han från 1 års ålder fram till dess han gav sig av på egna ben.

## Svansjön

Svansjöstugan är inhägnad med ett stängsel, en gammaldags "snehage". "Ingårdan" är faktiskt stor kan jag minnas, tilltagen i överhand kan tyckas, men i efterhand har jag förstått det praktiska i "storgärda". Det var ju faktiskt mycket uppodlat därinne. Vi hade ladugård med två kor, någon gång tre, en tjur, kalvar och så tidvis getter. En "körox" (ren) hade morfar tämjat in och hade en tid.

Det var lättodlad mulljord, med lite sten i marken och därmed lättarbetad odlingsmark. Den stora inhägnaden, "gärda", var tänkt till mycket mera. Hagen hade flera grindar, sex-sju stycken med små öppningar men också två stora mycket breda, ca 8 meter. Den ena upp mot fjället, Saxnäs vägen. Den andra öppnade sig ner mot Rissjö hålet. De var tänkta för renhjordarna man drev ner från fjället om hösten och då var den stora inhägnaden mycket bra, man kunde övernatta om det behövdes.

Det var ett stort ögonblick när man stod ute på gårdstunet och hörde hundarna skälla och människorna ropa långt där uppe i björkskogen på väg nerför fjället. Hojtade, drivande den stora renhjorden. Närmre och närmre. Nu började man höra de grova renskällorna som vissa tjurar bär. Nu hörs också de små lätta skällorna som renkorna, vajorna, bär. En del av dessa skällor kan man höra på mycket långt håll, avstämda i tonarter.

Nu börjar björkskogen röra på sig och man ser en skog av hundratals stora renkronor. Allt rör sig plötsligt annorlunda, tjurarna går alltid först i den böljande massan.

Grymtandet från hjorden hörs starkare och starkare, möter hagen och stannar upp lite. Nu måste man driva på hårdare och sätta mera fart. Först i hjorden har en man skidat med en ledren, skälloxen, och efter honom kommer hjorden. Han är nu först genom grinden och efter följer nu den övriga renhjorden lugnt in. Han med ledren kommer långt in i gårdan, förbi stugan och gör så en sväng ut i åkermarken. Nu är renhjorden inne och stora öppningen stängs igen. Vi som stått ute på stugbron när renarna närmade sig hagen har gått in i stugan för att inte skrämman ledargruppen.

Morfar går ut och tar på sig skidorna och åker sen in i renhjorden så att den lugnar ner sig. Jag hörde honom lågmält pratande lapska med de stora oxarna, skida mellan renarna. Efter någon stund började hjorden lägga sig ner.

För mig som liten var det en stor, spännande och helt unik händelse, ett äventyr som jag inte glömmer. Inne i stugan hade mormor lagat mat och kaffe. Jag kan tänka att det var fisk och potatis, kött skulle det bli till kvällen. Efter maten far man ut till renarna och tittar till dem, "giehtjedit", sa man alltid om detta. Man tittade till de enskilda djuren och pratade med de gamla, tama, renoxarna.

Nu gick morfar och såg ut lämpliga slaktdjur, äldre vajor utan kalv, som kanske även var utan kalv i fjol. "Gallkor" sade man om dessa, de var feta och hade bra hull. Det kunde också vara fleråriga tjurar, kastrerade förra året och nu feta med fint hull. Under de höstar vi själva kunde slakta något djur från ladugården behövdes det bara två-tre slaktrenar.

De slaktade djuren drogs in mot stugans tun där det då blev flådda. Man tog vara på blodet och all "innanmaten" så som fett, hjärta, njurar, vissa delar av de feta tjocktarmarna, löpmagen och nätmagen. Löpmagen var mycket fet och läcker. Nätmagen är en liten, mycket användbar magsäck, som används till

förvaring av till exempel blod. Den rymde två-tre liter och man blåste in luft för att få bra form på den vid torkning. Nätmagen kunde också användas till att förvara fett i.

Vid det här tillfället hade morfar fått hjälp med slakten och han gick omkring och fortsatte skatta renarna. Jag följde med när han gick omkring. Nu gick renarna omkring och "smågrävde" i backarna där de sökte något att äta. De stora gamla köroxarna började ledsna efter tre-fyra timmar och gick där och blängde. Det började knäppa i deras klövar när de oroligt rörde på sig. Morfar tittade på dem och "småhutade" dem på lapska.

- Ni står här och är små ilskna, fy på er!

Jag ofta tänkt tillbaka på hur nära man levde med djuren. Jag tyckte att det såg ut som om de förstod "Lill morfar", där de gick och mulade.

Det var ju "vargår" de här höstarna och man fick vakta under nätterna så att inte odjuren skingrade och rev renar. Morfar följde hjorden när de bröt upp och gav sig tillbaka upp på fjället. Han blev kvar där några timmar till dess han fick avlösning.

Sen var det att ta hand om, "dah niesteh", de slaktade renarna. Kropparna var avpältsade och grovstyckade. Stekarna låg där i snön, så fint utskurna. Hela ryggraden hade skurits ut och innanmätet hade ordnats i olika avdelningar. De gamla var mycket noga med att stycka upp fint och rent. Jag har hela tiden uppfattat det som en mycket fin rit. Man offrade slaktdjur liksom i helgd till sitt hushåll.

*Under min tid i renskogen såg jag flera gånger hur man hämtade hem en slaktren från fjället. Man ledde den i band, ofta lång väg, någon mil till kåtaplatsen. Man band renen vid någon björk i närheten där den fick lugna ner sig och stressa av några timmar. Renen kanske lade sig ner en stund. Sedan kom avlivningen i form av ett nackstick, allt så där lugnt och stilla.*

Det var några dagars arbete med morfars slakt och sedan skulle slaktkoket ta vid. Det var morfars uppgift att stycka och ordna med den stora köttgrytan. Mormor skötte sedan om kokandet. Det var väldigt viktigt att buljongen saltades på rätt sätt.

När köttgrytan var färdigkokt hade mormor rört till en deg av "tunn blod och mjöl" som formades i en stor sked till små "kams", paltar, vilka lades ner i buljongen där de kokades en stund. Och nu kunde måltiden börja.

Köttet östes upp i en stor rund träskål som sattes på bordet. Det rök och ångade, doftade kalas. Potatisgrytan stod på spisen, vilken fest! Vi åt ur runda små träskålar och drack buljong till. Doppade köttbitarna i en liten skål med fett som mormor hade öst från spadet i grytan. Jag tycker mig ännu se människorna runt det stora träbordet i Svansjöstugan.

Nu var det kväll och folket satt runt i stugan på renskinn utbredda på golvet mot väggarna eller satt alternativt låg i de två sängarna. Man pratade om allt möjligt. Snart var det tid att gå till sängs. Vi hade en liten för farstukammare, inte stor precis, men många kunde ligga där när man bäddade på golvet. Man var tidigt uppe på morgnarna. Någon skulle ju avlösa rengetarna uppe i fjället och de i sin tur skulle ner till stugan och få mat och vila.

Jag låg i stora sängen i köket. Man kunde dra ut och ligga, säkert tre stycken, i den. Där låg mormor och jag låg bakom hennes rygg. Vi hade en stor renskinnsfäll, verkligen bra i kylan. Fällan hade ett fothus, ungefär som en sovsäck i dag, en bra och genomtänkt modell. Om morgonen var morfar först uppe. Han hade en egen liten säng, för han var ju så kortvuxen. Någon gång kröp jag ner bakom hans rygg och där var det varmt och skönt.

## Morgonbestyr

I dag var morfar uppe tidigt och tände eld i den stora kokspisen. Det var en Husqvarna no: 25 och den värmden verkligen gott när den kommit igång. Mycket ofta var ringarna röda av värmen. Stugan i sig var egentligen kall.

Under kalla perioder frös vattnet i vattenbyttan, tjockis ovanpå och runt omkring. Jag minns en gång mitt i vintern. Jag var först uppe den gången, tände i spisen och skulle fylla kaffepannan. Hinken var då frusen med is så jag slog då med den tjocka kraftiga vattenskopan men isen sprack bara lite grann. Jag fick ta lillyxan och hugga hål för att kunna fylla kaffepannan. Jag har undrat många gånger hur många grader kallt det kunde vara i stugan. Men som sagt hade vi tjocka renskinnfällar, så vi höll värmen under natten.

Alla var redan vakna och kom upp, fixade en kopp kaffe, gick till sin bädd för att dricka och prata. Man sitter där på bädden, grejar med skohöt i skorna och rullar ihop skinn och täcken mot väggen. Sitter där och pratar. Någon berättar en tokig dröm. Alla pratar naturligtvis lapska.



Mormor är nu uppe och har bestyr med att värma upp maten, för nu ska de äta något, de som i gryningen ska upp till renhjorden för att avlösa getaren som varit hos renarna i natt.

Snart är det tid för morbror Tomas att åka upp till hjorden för att hämta dragoxarna. Ackjorna står redan packade och klara ute vid kåtan på gårdsplanen. Efter ett tag är han tillbaka med dragoxarna, "geasa-råantjoe", och det tar inte lång stund förrän alla är selade framför var sin ackja. Det dröjde inte länge förrän det bar iväg i den tidiga gryningen.

"Buförningen" ska hinna så långt som det bara är möjligt i denna första etapp. Man körde ofta till sena natten för att komma så långt som möjligt från fjället. Då har man lämnat odjuren, vargarna, efter sig tycker man. Det händer sällan att de följer efter "buföringen" som lämnar fjället. Men det händer ibland, så man vågar inte släppa renhjorden för natten, utan man har fortfarande getare som vaktar. Som ni förstår är det en väldigt arbetsam tid, den här förflyttningen från fjället ner till vinterlandet. Sträckan man förflytta sig är ungefär 27 till 30 mil.

## Ensamma igen

När raiden lämnat Svansjön är vi ensamma igen och morfar fortsätter arbetet med sitt kött, skinnen, huvudena och bällingarna. Benen ska flås och spitas och det tar ett par dagar, men det är ju ingen brådska. Jag har flått bellingarna och det gick riktigt bra. Det tog lång tid men jag har ju varit till lite hjälp.

Mormor har tagit vara på fettet runt tarmarna, de var feta såg jag. Högen med tunntarmar kan morfar lägga ut som bete åt räven borta vid backen bakom bäcken. Om nu räven kommer dit kanske morfar kan skjuta den. Det är ju synd, men skinnet ger bra betalt och pengar måste man ju ha.

Lungor och sånt har vi hängt i björken och lönnen utanför stugan. Man kan se småfåglarna, bl.a. entita "tatjan", sitta där och hacka och picka hela ljusa dagen. Det kan man se genom köksfönstret och då har vi ju sällskap ute och det är roligt. Så kommer en stor hackspett och skrämmer bort småfåglarna och hackar i sig av maten. Jag knackar på rutan och då far den iväg. Synd om den, men han skrämde undan småsparvarna så bryskt. Ibland kom det två lavskrikor, "kocksikor", och hackade ett tag. Kocksiken, "goeksegen" på lapska tycker vi om. En turfågel som man är rädd om.

Vi hade en lavskrika som blev tam i stugan en hel vinter. Den var skadad i en vinge och morfar lät den bo i stugan. Vi kallade den för "goeksege Maja". Den

hade så många upptåg för sig som morfar skrattade och berättade om. Den hade tagit sin plats på en stor hornkrona vi hade satt upp på en vägg och där morfar hade sina gevär liggande. Det var ett sensommarhorn så håret var ännu kvar och mycket vackert. Därunder uppe under taket, på hornet, bodde vår "goeksege Maja".

Nu skulle vi ordna med att "spila" allt som var av skinn, bellingar och huvudets "gallo". Skinnen av benen "gaemes" var utskurna att passa till att sy skor av och nu skulle de spännas upp med hjälp av tunna trästickor. Vi hade en särskild hyvel till att göra stickorna.

När det var färdigt hängde vi upp bällingarna på en trästång, en grövre käpp under taket, som girlanger. Efter någon dag hade de torkat och krummelurat sig, dock med den tänkta formen. Huvudets skinn, "härnan", hade morfar flått lös och nu låg den där och skulle spännas ut i en särskild form. Man spände ut och sträckte med hjälp av ett antal, i ändarna spetsade, tunna käppar. Det såg lite groteskt ut där de hängde till tork. Av skinnen gjorde man sedan härliga varma vinterskor.

Kvar låg nu de nakna huvudlösa ren skallarna, makabra med sina stora ögon. De hade mulen barskrapad med sina stora grinande ansikten och blottade tänder. Äckliga, men sedan det kokat tillsammans med klövarna, var det en delikatess att äta.

Man tog vara på i stort sett allt på renen. Ryggens olika delar var bestämda för familjens medlemmar. Husbonden skulle ha en bestämd del, hustrun hade sin portion, tjänstefolket och barnen skulle ha sina delar av ryggen. Utöver detta fick man äta och ta för sig som ville av köttet. Köttgrytan av stor och det räckte och blev över, alla åt sig mätta.

De stora skinnen skulle också spilas och det var morfars uppgift som tog ett par dagar. Det blev stora fina skinn, två sarvar, en ren tjur och så två vajor. Sedan skinnen spänts upp togs de ut på gården, stacks ner i en snödriva och fick sen stå där under vintern. Och varje dag, från morgon till kväll, satt det små fåglar som rensade skinnen från rester av fett och kött. Vi hjälpte varandra och skinnen blev rena och fina.

## Boföringsväg

Från Svansjöstugan kunde man se kalfjället och bakom den låga fjällryggen kom en vidöppen dalgång med sjöar. Tre sjöar i ett band nere på platån, "gvevtele",

österifrån och mot nordväst. Platån är cirka en mil lång och efter denna flyttade alla boföringar från Gitsfjället.

Då boföringen var i antågande kunde man, vid fint väder, på långt håll höra hundarna som skällde och drev renhjordarna. Området på platån var ett övernattnings land där man hade bete för natten.

Flyttningstiden är anpassade till fullmåne, där man utnyttjar de ljusa nätterna före och efter. Det var en sällsam stund att sitta och lyssna och höra ljuden från boföringen. Morfar och jag var ofta ute på tunet och lyssnade efter dem. Lill-morfar kände igen hundarnas skall från tidigare och kommenterade på lapska.

- Det där är Bertil Nils Farons boföring.

Han nämnde vid detta tillfälle några hundar som han ägt och som han tyckte särskilt om. Det var hundar som hade bra skall och som orkade skälla och driva hela dagen. "Dah lin hiven vuejehtia", de var duktiga på att hålla fart på renhjorden.

Det blev väldigt tomt och "otröjsamt" när alla hade lämnat fjället. Kvar var bara vargarna och någon enstaka strören som sedan säkert blev varg mat. Det kändes verkligen dystert tyckte jag, ensamt på något sätt under några dagar, sen blev man van.

## Jakt

Någon enstaka människa kom förstås förbi och låg över någon natt, det var jägare. Bland annat då Olle Grönlund och han hade en gammal man med sig, "Gamm-Sallman Olsen". De jagade räv och varg. Olle Grönlund från Granliden var redan då en legend som "stor-tjuvskytt". Han var björnjägare men det var ju flera med honom.

Ja, vad hände under vinterdagarna?

Morfar jagade småvilt. Ekorre var det rätt gott om kring Svansjön för det var ju granskog runtomkring trakten. Jag fungerade ibland som "ekorr-hund" där vi spårade i skogen. Vi spårade ekorren i snön och han blev så rädd att han for upp i träd och då gällde det att spana. Jag hade bra ögon att upptäcka var den satt i granen, men så hoppar den över till nästa gran och till nästa och då gällde det att hinna följa med. Detta att hoppa mellan träden kallades att den "veade".

Så kom morfar i skottläge och sköt den vilket jag tyckte var synd. Han var ju så liten och fin. Det blev ganska många skinn under vintern och rätt bra betalt. Några hermelinskinns fick vi också, men de luktade så illa när man flådde dem. Råkade man skära sönder en körtel som fanns under svansen så luktar det riktigt illa. Men de betalades bra för skinnet. En stor hermelin kunde man få 17 till 18 kronor för och små gav 7 till 8 kronor. Vi brukade inte fånga så många hermeliner under vintern för de var svårjagade.

Vi gillrade snaror och fångade harar. Skinnpriset var kanske 10 kronor, men man fick ju ganska gott kött på köpet. Vid några tillfällen sköt morfar ett par harar när jag agerat hund, det var skoj. När man var "harhund" måste man ju höras så skytten visste var haren kom och lättast var att då "små skälla". Man behövde inte gå fort, men väl följa spåret. Haren hade heller ingen brådska. Den satt och spanade efter det där mystiska som nu ständigt var bakefter i hans spår. Haren satt oftast på en liten höjd vid någon buske. Satt på baken med framtassarna under hakan och klippte med öronen och såg rolig ut. Det verkade som den såg dåligt för man kom ganska nära, men då "tvärflög" den iväg. Det var skojigt att se hur han "tvärkutade". Haren springer ju ofta i cirklar så den kommer alltid tillbaka bara man väntar och väntade gjorde nu morfar med hagelbössan. Framför mig hörde jag skottet och när jag kom fram var haren skjuten.

Skulle vi levt på viltbrådet från skogen hade det blivit magert. Då gick det bättre att gillra ripor i snaror. Kanske man fick ett femtiotal under vintern. Morfar sköt några stycken, men då fick han ödsla bort flera skott och ammunitionen var dyrbar. Det var besvärligt att ladda patronerna för hand. Morfar laddade skotten själv och då fick jag hjälpa till. Jag petade ut knallhatten ur hylsan med en spetsig syl och stansade till förladdning av torkade björksvampar, tickor.

Det var jobbigt med ripgillret. Man sökte lämpliga backar där man förstod att riporna skulle komma och äta björk knoppar och sedan fastna i våra snaror. Det var spännande när man på förmiddagarna skidade efter backarna och vittjade snarorna. Man såg ripspår kring riset och där satt en ripa. Man kunde få tre-fyra stycken och då var man glad. Det var dock dåligt betalt. Jag fick bara 75 öre styck och dessutom var vi tvungna att bära dem på ryggen den långa vägen till Risbäck.

Björnen kunde man se spår av där han gått på "Lill-myran" bortom hagen. Jag var lite små skraj, för morfar och jag hade flera gånger hört honom "blåsa i

lovarna". Det låter som när man blåser dovt i en glasflaska. Björnen hade en vinter sitt ide bara någon kilometer från Svansjöstugan.

En vårkväll, natten mot den 21 april, sa man att björnen steg upp ur vintersömmen. Jag var ute på gården vid vedbacken. Det var en sån där vacker vårkväll och klockan var nio-tio på kvällen. Det hade frusit på och någon grad kallt, det var skarföre. Jag hörde konstiga ljud uppifrån fjället, grova hoanden, liknande berguven, men konstigare och grövre i rösten. Jag gick in och berättade för morfar och han kom ut och vi lyssnade.

- Inte är det där någon berguv, det är något annat, kanske en björn som stigit upp.

När vi står där och lyssnar hör vi ett annat ljud. Det var långt västerut under fjället och nu svarar dom varandra. Det var kusligt. Efter ett tag gick vi in i stugan och för nu är det läggdags.

Om förmiddag vid niotiden hade morfar tagit skidorna samt bössan och åkte upp mot fjället där vi hört ljuden. När han kom tillbaka efter ett par timmar berättade han att björnen hade gått upp ur idet och så småningom farit västerut under fjället till sin kompis som vi hört långt bort mot Heligsjö-knulen.

Svansjölandet var ett riktigt björnland. Grubbmyrbergen och Lövsjöberget samt småbergen bakom Svansjöhuset var björntillhåll och de gick som det behagade dem. När vi gick efter stigarna på sommaren såg vi ofta spår efter björn och ofta hade den bajsat mitt på stigen, kanske som en markering till oss människor. När jag blev äldre kom jag med i jakt på björn och sköt tre stycken, inget märkvärdigt med det.

## Småflickor

Jag har ju inte berättat om Lill-Anna som också fanns i Svansjön. Hon var 3 år yngre, född 1919 i Svansjön. Hennes mamma, Judit, var yngre syster till min mor Elsa. Hon dog när lillan är ännu inte var ett år gammal och hon växte upp hos morfar och mormor. Hur arbetsamt måtte inte mormor och morfar haft med oss småbarn. Mormor hade säkert mycket att göra och säkert mycket bekymmer om hur det skulle gå och bli med oss. Men jag tror också att vi blev till någon glädje för dom gamla.

Lill-Anna var en snäll och gullig flicka men jag var ganska odygdig kan jag förstå. Jag hade en jädrans massa hyss för mig, rörlig och full i fan. Det går ju inte att



*Lill-Anna, Lill-Månke och Kjell*

ångra rackartyg, dom är gjorda. Många har väl fått skratta åt upptågen och jag lärde mig säkert ganska så mycket av tillsägelseerna.

Morbror Tomas hade en flicka, lite yngre än jag. Hennes mamma har också dött i den här tiden, lungsoten tog många. Hon var hos sin mormor uppe vid Ransarn. Vid några tillfällen kom hon att vistas i Svansjön hos farfar och farmor. När hon var här var vi tre stycken barn. Jag tyckte inte flickorna var så roliga för dom var ju så rädda för björn och "skrätjen" som fanns bort i skogen.

Inne i stugan var man väl den mesta tiden. Där stökade morfar och mormor med allt möjligt pyssel. Mormor sydde vinterskor av de där bällingarna vi hade torkat och spilat. De skulle barkas, skrapas och gnuggas mjuka så att de blev hanterliga att sy utav.

Morfar täljde på ämnen som han tidigare huggit ut och som nu var torrträ. Det kunde bli någon slev, ett yxskaft till en yxa som gått av ute på vedbacken, en snöskyffel, eller ett par snöskor man använde när man skulle ut och dra hem några vedstockar från skogen.

## Vargplåga

Det pratades mycket om den där tiden, då de arbetade med renarna i fjället. Flyttningarna ner till vinterlandet, revvakter där odjuren höll på att helt ödelägga allt, men som man lyckats avvärja. Den där vargen var det värsta som tänkas kan.

Det var flockar på många djur, så där sex till åtta stycken. Om man inte höll vakt kunde den ställa till med veckors arbete. Man fick samla in den skingrade renhjorden och ta hand om alla djur de dödat. Det kunde vara upp till ett femtiotal renar. Det var kusligt där i skymningen att höra dessa berättelser. Tur att man inte behöver vara ute i mörkret.

Morfar skulle åka ner till kyrkbyn, Risbäck, och där köpa kaffe, socker och hämta posten. Det tog två dagar, ibland tre. När man for i vackert väder gick det bra. Skidspåren var ofta igensnöade. Över myrarna och stormyran var det ungefär som på kalfjället, det hade yrt och drivit, blivit hård snö. Myrarna var långa, sammanlagt fyra till fem km. Där kunde man någon gång se vargspår

komma österifrån. Jag tyckte att man oftast såg tre djur som följdes åt, uppe på högfjället var de flera i flock, fem till sju vargar.

Man pratade om vargen som om den hade magiska krafter, något så där lite djävulskt.

Jag fick goda råd av morfar hur man skulle bete sig när man var renvakt om natten och om vargen överföll hjorden man vaktade. Den kom alltid i medvind från hjorden. Då kände inte renarna lukten av den och man visste oftast inte om den var alldeles inpå. Det sades också att den blandade sig med renarna. Renarna var ju lite spridda för att komma till att gräva, sökande sig mossa och gräs. Vargarna tog då en liten del av flocken i kanten av massan och skrämde stillsamt iväg dem ut i markerna där de fullföljde slakten. Det kunde till och med vara så att vakten inte ens märkt att något hade hänt.

När man vet att varg är på gång ska man ropa, hojta och för oväsen och på det sättet skrämman iväg den. Ibland kunde det hända att den som ropar och hojtade plötsligt blev hes och tappade rösten. Man har nu vargen helt i närheten och klarade inte av att skrämman den. Morfar sa att man kunde förebygga detta genom att hålla sin hand är en bit framför munnen när man skrek och hojtade. När jag ropade om natten som renvakt i mörkret, höll jag alltid handen som morfar lärt mig. Det var nog mest en psykologisk styrka och trygghetskänsla.

Vid ett tillfälle följde jag det här vargspåren på stormyran och förirrade mig västerut i fjällen. Det blev snöyra och jag fick pulsa i snö nästan till knäna och skidorna gick tunga i den lösa snön. Man blev trött efter någon mil.

Vid andra tillfällen var det ofta långa perioder med vackert väder. Snön var fast och lagom hård, och sådana dagar gjordes långturer ut i fjällen, följande vargspår. Förvånansvärt hur långa sträckor vargen kunde springa. Man bar en liten matsäck, åt och vilade, och jag kan inte minnas att man blev trött.

Vid ett tillfälle hade vi en liten renflock, så där sex till sju djur, som blivit kvar sedan renhjordarna farit från fjället. Morfar ville se hur de klarade sig och man såg dem vid flera turer långt borta mot Vinevare. En dag var de borta. Vi antog att vargen jagat och dräpt dem och troligtvis var det också så. Det var trist att inte se dem längre, det var ju något levande över vidden. Efter turen var det mycket skönt att komma hem till den varma stugan. Morfar berättade för mormor och vad vi sett ut i markerna, kommenterade en stund den lilla renflocken som inte längre syntes till.

## Våren kommer

Det drar mot vår. Dagarna blir långa och det är ljust om morgnarna när man stiger upp. Inte heller är det frost i stugan som i vintras. När man är uppe i gryningen och går ut, då hör man verkligen att våren kommer i markerna. Riporna skrattar i backarna. Fåglarna kvittrar runt om och nere på lägdan springer harar omkring. Ja det var en ljuvlig tid att uppleva. Allt var nytt liv och glädje. När skaren bar kunde man springa på den vart man ville och det var ett stort nöje.

Korna hade under vintern ätit av höförrådet och det var väl tveksamt om du skulle räcka till barmarken kom. Mormor ransonerade högivorna. För säkerhets skull högg morfar rönträdet bortom backarna och på skaren drog vi hem dem på långkälken. Vi fick hem många lass. Vi var uppe tidigt dom där morgnarna, så där vid tre – halv fyra tiden. Jag tyckte det var fantastiskt roligt att springa på skaren och dra och skjuta på rönnlassen. Det var uppför i vissa backar, man kämpade verkligen hårt, men så var det ju utför jättefort och då var det nästan jobbigare, "ligga och härk".

Sedan kom det pyssliga jobbet med den stora högen med rönn. Man högg av och kvistade stammarna i små längder, med små grenar för sig, och bar sedan in en liten hög på golvet i köket och satte igång. Med en vass kniv drog man av barken från alla grenar och grövre småklabbar i små strimlor. Allt under benämningen "skava röen".

Högen av bark växte och de renskavda grenarna var vita och fina. Barken doftade så gott i rummet. När man väl kommit igång blev det riktigt roligt. Ut på vedbacken med det avskavda riset och småkubbarna och in med nytt fång "röen" att skava. När det blev afton och mjölkdays tog man med en säck skav till korna. Korna åt det här med god aptit, det såg man.

Sedan det mjölkats och de två kattorna fått sin portion mjölk, gick mormor in i stugan. Mormor silade mjölken i ett kärl, en bytta, för att imorgon bitti när det åter mjölkats, separerar mjölken på separatorn. Sedan korna börjat äta rönnbarken fick mjölken en besk smak, men det gjorde ju ingenting för man visste vad det berodde på.

Den avskavda högen grenar växte ute på vedbacken och jag tyckte den såg fin ut. Många av de fina kvistarna sparades till sommaren och användes till nya pinnar i höräfsorna som ibland bröts av när man räfsade hö.



I slutet av april och i början av maj började lapparna komma flyttande till fjälls med sina renar nerifrån vinterlandet. De hade varit i Ångermanland under vintermånaderna för där kunde renarna finna mat. Nu kom renarna förbi i små flockar på skarsnön tidiga morgnar och man såg renar lite varstans i fjället. Nu var det liv igen. Vi fick besök av folket som följde renarna. Nu fick de vila någon dag. Det hade i flera dygn skidat efter renhjorden som i snabb takt drog mot fjälls.

Jag var lite besviken för de bara sov hela tiden och när de for tyckte jag inte att vi hade haft något främmande. Morfar fick ju nyheter förstas när mormor hade väckt dem för mat. Efter maten hade de fortsatt sin sömn. När det blev kväll och skare fortsatte de västerut. Det hade vallat om sina skidor för skaren slet hårt på skidorna.

Renkorna var dräktiga och skulle fort till fjälls för att föda sina kalvar på de kalfläckar som fanns. På väg upp och i närheten av fjället lämnade man en del av hjorden. Det var tjurarna som blev kvar och där blev de hela våren.

I början på juni kom gammeloxarna farande förbi på väg upp mot fjället. På vår storvall vid stugan hade visa läggor, odlingar, börjat bli gröna av gräs. Tidiga morgnar kunde man se ett större antal renoxar betande i grönskan. Under de månader de varit i det goda gräset nere i skogarna hade deras hornkronor växt i höjd och bredd. De hade även fått gott hull så den nya fina pälsen var fantastisk i färg och lyster. Jag tyckte det var skoj att se när oxarna sprang genom björkskog svängande sina huvuden för att undvika att stöta emot. Hornkronorna hade kvar basthuden och naturligtvis var det smärtsamt om de slog emot något träd. Fick det någon skada på hornen blödde det ganska mycket.

Morbror, Ante Blackfjäll med familj, hans hustru Sigrid född Pulpor och deras lilla dotter Anna, cirka 4 år gammal, kom med dragoxar och ackjor på skarföret en förmiddag. De hade säkert färdats lång väg den dagen. Då fick vi storfrämmande och det var roligt. Renhjorden släpptes upp i fjället där det fanns en del barmark. De hade en dräng, Anders Tomasson, och jag tyckte det var så roligt med honom. Han hade tid att skoja med mig som en kompis.

När de skulle hämta renarna och dragoxarna nästa dag hade de gett sig av västerut på skaren och det var ingen idé att försöka få tag på dem. Nu började man fundera på hur man skulle fortsätta nästa dag. Det blev inget annat råd än att själva dra ackjorna uppför fjället mot Saxnäs. Det var ganska brant upp på fjället, men platån där uppe gjorde det lättare när man fortsatte mot Saxnäs.

Vi var tre man om varje ackja och jag tänkte i mitt stilla sinne synd om dragoxarna som fick kämpa med de här tunga bördorna. På nordsidan gick det lättare och för att inte tala om när vi skulle neråt mot sjön vid Bielihte och vägen på andra sidan. Jag vände här tillbaka till Svansjön.

Isen på sjöarna försvinner av vårvärmen. Vi lade nät efter iskanten och fisken vi fångade smakar underbart. Den har en helt annan konsistens än fisken man får när vattnet är varmare. Jag tycker att fisken i Svansjön är extra god, kanske beroende på maten som finns där. Vi fiskar med nät och fem till sex nät räcker för en börda. För matfisken behövde man bara vara ute någon halvtimme och fiska.

Tiden mellan vinter och vår kallar vi för "förfall". Isarna bär inte och det är svårt att ta sig fram i den smältande snön.

Efter det att jag slutat skolan fiskade jag ofta och kunde vandra ner till byn Risbäck med fångsten var tredje dag. Jag fick inte så mycket betalt för den men kunde köpa kaffe och socker och det tyckte jag var en bra bytesaffär.

## "Tjohtjen"



*Kjell med "Tjohtjen"*

När jag var ute och gick i trakterna runt Svansjön hade jag alltid med mig min drabant, "Tjohtjen", som är en gammal "björnhund". Han var alltid med mig i alla väder. Han förstod vad jag pratade om när jag skulle göra någonting ute i markerna eller när vi skulle gå till byn. Han satt en bit in på stigen och väntade på att vi skulle vara färdiga. När jag var klar skuttade

han runtomkring och skoja på sitt sätt och visade att han var glad. Han undersökte allting ute i skogen. Man såg honom inte, men plötsligt kunde han komma farande bakifrån och skrämna en när han sprang förbi. Hunden var ett tryggt sällskap när jag var ute i vildmarken. Vi var tillsammans i nästan 12 år.

Vid ett tillfälle, när jag var 7 år gammal, såg han till att alla hundarna som kommit till stugan med rengetarna inte bet mig. Det blev våldsamma slagsmål men han stod pall. Vid senare tillfällen kunde jag hjälpa honom genom att mota undan anfallande hundar med min käpp.

Under somrarna i min tidiga barndom var det bara vackert väder och det var soligt och grönt. Men så kom den där "slätter-Anna" för nu skulle gräset skördas, "slås". Då var allvaret över oss alla. Vi ungar fick dra slipstenen då morfar slipade liarna vassa ett par gånger om dagen. Det var tungt att dra stenen.

Vi kunde hässja 30 till 40 hässjor och vid bra år kanske upp till 50 stycken. Höet packades in i ladugårds ladan. Den var stor och rymlig. Vi hade också en mindre lada nere på åkern som också rymde ganska mycket. När det torra höet kom in i ladan fick vi barn trampa ihop det. Det var ett roligt men svettigt arbete och jag fick hösnuva av det. Varje kväll sprang jag efter kanten där vi hade slagit och turen blev längre och längre varje dag.

När jag var nere vid skogskanten passerade jag en speciell hage där vi hade kreaturen om natten. I hagen brann en "torv eld" som rök mycket och höll myggen på avstånd. Jag fick springa rundorna själv eftersom Lilla Anna var rädd för björn och annat otyg. Naturligtvis hade jag hunden med mig, eljest hade jag nog inte vågat springa vid skogskanten.

Det fanns mycket som rörde sig runt omkring i backarna runt Svansjöstugan. En stor älg brukade komma österifrån och stryka förbi. Det fanns gott om björn och mycket varg.

Det hände ibland att "Tjohtjen" försvann ett par dagar och jag vet att han gav sig iväg till Saxnäs där det fanns honor som löpte. För att stoppa hans framfart band morfar fast en stor träbit, "tjolkon", som hängande från hans hals ner mellan benen. Jag tyckte synd om honom, men vad skulle man göra. "Tjohtjen" löst det problemet på ett elegant sätt. Han slängde till med "tjolkon", fångade den i luften och kunde springa hur lätt som helst i full fart. Han kunde ju inte skälla av glädje men den yviga svansen och hela hunden gav ett triumferande glädjeuttryck, där han fort sprang omkring runt i backarna. Morfar skrattade åt hans sätt att klara av det.

Morfar skaffa den nu en ny bromskloss till "Tjohtjen". Det var en lång björkstock cirka 12 cm i diameter och 2 meter lång som användes vintertid som styrmed då man hämtade vatten vid källan. Jag kommer ihåg att den var ganska tung. Morfar band fast "Tjohtjen" med en kedja fäst i halsbandet. Nu kunde han inte rymma.

En morgon under hösten vad hunden försvunnen. Han brukade sova utanför stugan men nu var han borta. Vi kunde spåra honom efter stigen upp mot

fjället för han släpade styrmeden efter sig.

Samma morgon hade moster Maja, som bodde i Saxnäs, varit på väg att hämta mjölk vid en gård som låg vid sjön. På gården, mot väggen, ser hon en styrmed som hon känner igen från Svansjön. Väl inne frågar hon mycket förvånad hur det kom sig att styrmeden var där och hur hunden kommit dit.

Då berättar Oskar Andersson att på morgonen när han gick ut, så låg hunden på trappan och viftade med svansen. Han var kopplad vid styrmeden. Han kände igen hunden som Lill-Månkes hund från Svansjön. Han har den kopplad i ladugårdsporten och någon får väl fara söderut över fjället och frakta hem honom. Morfar fick göra en ny styrmed och "Tjohtjen" fick ännu tuffare rykte kring bygden och väst över fjällen, långt in i Norge.

## Ved

Att ordna ved inför vintern var något av det tristaste jag visste. Morfar och jag sågade kubbar av gran- och björkstockar med en lång tvåhands såg. Timme ut och timme in sågade vi och det tog flera dagar innan allt var färdigt. Efter sågandet var vi tvungna att klyva kubbarna. Jag tyckte att morfar var en mästare i att hantera yxan. Då jag är lat av naturen funderade jag jämt på olika sätt att göra det hela lättare. En tanke var att spränga kubbarna med dynamit men det förstod jag var ogörligt.

Ripjägarna som besökte Svansjön laddade sina patroner själva. De hade med sig krut och tändhattar och lät kocken ladda om tomhylsorna. För att slippa ta med sig krut och tändhattarna varje år förvara man tillbehören i glasburkar på vinden. Morfar hade löfte om att få använda om han behövde. Trots löftet behövde han inte eller ville inte använda deras krut. Nu tänkte jag prova att spränga en kubbe med krut istället för med yxa.

Jag borrade ett hål i en stor kubbe och hällde krut i hålet. För att få krutet att tända lade jag i en garntråd. Det visade sig att det inte fungerade. Efter en hel del funderande kom jag på att använda tändsatsen på tändstickor lagda i rad. Problemet med att tända löste jag med ett långt fiskespö som jag hängde en liten brinnande pinne i. Som skydd drog jag fram en gammal kälke som jag låg bakom. Efter flera försök lyckades jag tända men det hände ingenting tyckte jag. Efter en stund smög jag försiktigt fram och tittade ner mot hålet och just då small det.

Jag hade tur för det träffade övre delen av pannan och hårfästet och kubben gick inte sönder. Jag dök huvudstupa ner i en snödriva och det var bra för

brännskadan jag fick.

Mormor var ensam i huset och morfar var ute någonstans. Hon blev rädd, för jag såg nog ganska illa tilltygad ut. Jag hade svett ögonbrynen och en del av hårfästet. Krutstänk i skinnet hade jag i flera år efteråt.

Mina kompisar från Risbäck kom ibland på besök. Det var de fina fiskevattnen som lockade och sedan var vi fria på ett helt annat sätt. För mig var det naturligt, men de kände sig verkligen i äventyret. Jag känner mig glad, liksom att ha någonting att bjuda igen på. De var alltid hjälpsamma och bra kompisar.

Jag har i vuxen ålder träffat några av dem och vi hade mycket att prata om. Historierna de berättade om vad vi gjorde var olika de jag mindes. Kanske blev de bättre med åren? Vi hade nog vårt "vilda västern" förstår jag. Äventyret kom inte självt, man fick söka det.

## En sorglig tid

Den 11 oktober 1930 och idag är det den 31 mars 1990. Det är snart 60 år sedan denna dag. Det var en trist och hopplös höst Svansjön det här året. Mormor hade gått bort, morfar och jag var ensamma. Jag har under hela min tid ej pratat om detta, ej velat minnas.

Jag är 14 år vid denna tid. Hade slutat skolan i fjol och hade varit hemma hos mormor och morfar i två somrar och nu är det höst igen. Jag hade i fjol somras, när min mamma och hennes man Johnny hade varit och hälsat på i Svansjön, fått hennes renmärke och renar. Det var 27 stycken så nu var jag renägare. Hennes renar hade morbror Tomas Fjällström sköt om i många år, och han var här de här dagarna. Det kändes roligt att få renarna. Den våren hade en av renarna fött en vit kalv, "glose" och det var lite ovanligt.

Morbror Tomas hade två flickor men ingen pojke så han behövde hjälp under hösten. Han pratade med mormor och morfar och det bestämdes att jag skulle fara till honom och jobba istället för att betala skötselavgift för mina renar. Jag behövdes under höstflyttningen ner till vinterlandet.

Det kändes olustigt, för mormor och morfar hade blivit gamla och de behövde hjälp under vintern. Jag hade ingen lust att fara hemifrån.

Mormor hade rustat med kläder, sytt en grå vadmalsjacka och bl.a ordnat med en större ryggsäck. Jag fick förmaningar om att man skulle vara snäll och skötsam. Hon lämnade mig en liten papperslapp med en avskrift ur dagens

betraktelse och den skulle jag ha kvar och läsa ibland. Det var något sedelärande och liksom en bön. Morgonen därefter skulle jag fara.

Det var en grådisig dag med dålig sikt upp mot fjället. Klockan var vid niotiden och mormor var redan nere vid bäcken för hon hade lite tvätt att bestyra med. Jag gick förbi och sa adjö igen och jag tyckte synd om henne i arbetet med kläderna som hon höll på att skölja i det kalla vattnet.



*Lill-Månke med Anna-Sara*

Jag gick i det tråkiga snöföret och tog vägen upp mot fjället. Jag hade köpt gummiskor med läderkrage och sedan skurit bort klackarna så att skorna nu var mer som vanliga kängor. Sedan hade jag skurit ett rutmönster i de rätt kraftiga sulorna så de blev halkfria, men det var halkigt likväl. Jag vred till tunna björkvidjor som jag virade och band om skorna så att de fungerade som broddar och nu kunde jag gå utan att halka i "snebackarna". De två milen till Saxnäs tog hela dagen. Sedan jag kommit över högfjället blev det liksom barmark nere i granskogslandet mot byn.

Eftersom morbror Tomas skötte renarna till "Stor-Tomas" änka och dotter Anna, som ägde det stora gamla huset i byn, kunde vi bo där medan vi skötte renarna när de var i trakten.

## Dödsbudet

Vi bodde tillsammans med den gamla "Aahkan" i ett rätt så stort rum med kokspis. Där låg vi på golvet på renskinn och fällar och mådde gott. Den unga familjen, dottern Anna var gift med Hans Nilsson, hade två pojkar. Den äldsta av dem var cirka 3 år yngre än jag.

Dagen därpå var vi nere på en liten sjö och åkte skridsko och hade roligt. Klockan är vid tvåtiden och nu hör vi och ser moster Anna ropa ner till oss att komma upp. Nu får jag höra att "Aahkan" i Svansjön dött igår. Morfar hade varit nere till byn, Rissjön, och ringt Saxnäs. Jag blev bestört och kunde inte fatta att det hade hänt.

Morbror Magnus, boende i Saxnäs, kommer och vi två ska imorgon gå tillbaka över fjället. Morfar är ju ensam där hemma nu när mormor är död. Jag fick en svår chock förstår jag och den tog lång tid att läka.

Vi kommer fram till Svansjöstugan framåt kvällen. Från Risbäck hade två stycken följt morfar för att bära ner den döda. Morfar berättar att mormor kommit in från bäcken där hon höll på att tvätta några plagg.

- Det flög till i huvudet och gjorde så ont och nu känner jag mig så yr i huvudet och måste lägga mig en stund.

Hon var matt och svag i rösten.

- Vill du läsa något ur bibeln för mig?

Och morfar läser en stund och hon blir mattare och svagare. Efter en timme eller så blev det slut, handen han höll började bli kall.

Morfars gamle vän ska spika och göra kistan. Johan Petter har gjort flera kistor för Lill-Månkes räkning. När vi kom kommer, Magnus och jag, möter morfar oss och vi satt tysta en stund. Morfar var den frimodigaste i sitt uppträdande. Han satte kaffepanna på spisen och efter en stund hade vi kaffet och något att äta till. Han hade igår kväll mjölkat korna och i morse med. Mjölken var silad i kärl och stod i kammaren. När jag kom in i huset kände jag den där lukten av aceton, döda människor luktar så. Första dagarna är alltid svårast i en sån här situation.

Morfar och jag pratade länge om mormor. Han berättade om tider de var tillsammans. Om somrarna väst i fjällen och den första tiden i Svansjön när kåtan och stugan byggdes. Dagarna gick. Man vande sig så småningom och snart är det en ny vardag.

Jag skötte ladugården, mjölkade korna och separerade mjölken, kärnade grädden till smör ibland. Framåt hösten sinade korna och mjölkade mindre. Morfar såg att jag var ledsen ibland. Han sa då att vi inte skulle sörja mormor och om hon skulle se det skulle hon varit ledsen hon också och det ville vi ju inte. Jag fann en stor tröst i just detta.

Veckorna gick mot sen höst, ingen snö kom ännu och det var fina vackra höstdagar. Jag gick ner till Risbäck och handlade någon gång ibland. Gick tidigt om morgonen och var tillbaka mot kvällen och "Tjohtjen" var naturligtvis med.

Vår fiskesjö, Svansjön, var ännu inte frusen, så vi lade ut nät och fick bra med fisk. Den saltade vi för vinterbehovet.

En dag i december kom morbror Magnus från Saxnäs och han hade med sig en av sina flickor, en kusin till mig, och hon skulle nu stå för hushållets hos farfar. Hon skulle bli kvar över vintern och det var vi glada över.

Morfar skrev brev till Lill-Anna på skolan i Bäsksele och berättar om mormors bortgång. Jag tror hon tog det lättare. Min mamma, Elsa, i Stockholm tog hand om henne och hon flyttade dit.

## Begravning

Mormors begravning skedde i samband med nyåret. Morfar och min kusin åkte skidor till kyrkbyn och där var många av den övriga släkten. Från Raukaselet kom bland annat moster Anna och några av hennes barn. Morbror Anders Blackfjäll med flera var också närvarande.

Jag var ensam hemma i Svansjön för någon skulle ju sköta huset och ladugården. När de kom tillbaka hade de mycket att berätta om. Gravölet hade morbror Anders Blackfjäll ordnat. Det var kaffe och mat. Han hade också beställt ett par stora lådor med begravningskransar. Det var stora kringlor av vetemjöl med saffran och russin i. En sådan krans skulle varje familj få med sig hem som extra kaffekalas. Så vad seden vid begravningar.

Olyckligtvis hade sändningen från konditoriet i Dorotea inte hunnit fram, så ingen fick sin begravningskrans med sig. Några dagar senare kom lådorna fram och nu fick de fraktas från Mellan-Rissjön, vår närmsta by drygt en mil från Svansjön. Plötsligt hade vi nu 75 stycken fina saffranskransar, jättegodas, med flera stora russin i kakan. De flesta kransarna blev med i matsäcken då jag var ute.

## Sterbhusauktion

Det blev auktion i Svansjön, för man håller ju en sådan efter det att folk dött. Nu var det Anna-Saras tur. Som jag minns det var det i september. Morbror Anders Blackfjäll var ju mormors son från tidigare levnad och nu var han här för att bevaka sin del i sterbhuset. Han hade ju varit i hemmet i Svansjön under en del av sitt vuxna liv.

Mormor och morfar hade i sin tid varit förmögna och haft mycket renar samt ägt andel i det stora lapps kattelandet Arksjölandet. Nu hade morfar delat ut sina renar till sönerna som nu alla hade egna renhjordar på Burgfjället. Förmodligen hade Anders Blackfjäll också fått sin del.



Auktionsförrättare var förra lappfogden, Lindström från Vilhelmina, en gammal tjock man, nästan lik skådespelaren Edvard Persson. Det fördes bouppteckning och jag såg bara ynkedom i det hela. Jag kunde inte se något vettigt för allt var liksom lite och ingenting.

Dagen efter kom några gubbar från Risbäck och Rissjön. De hämtade två kor, någon kalv och en liten ox. Ute i boden var det väl några saker, kopparkittlar och stora grytor, någon gammal bibel och kanske något småskrot. I ladan fanns också en plog, en bra fjäderharv samt en ny ängsharv.

Svansjöstugan med bodar skulle sedan lösas in av kronan, staten. Eftersom ingen av de efterlevande begärde detta är väl fortfarande Svansjön i släktens ägo.

## Bössor

När jag inte var ute och gick, höll man på med veden samt var ute i skogen. En dag när jag gjorde en tur på fjället såg jag spår efter järv. Jag följde spåren och hittade en död ren som var riven men ännu inte stelfrusen. Järven har ett konstigt beteende. Den biter och loss huvudet från kroppen och drar sedan iväg med det. När den kommer ner i björkskogen drar han upp huvudet i björk där han fäster det. Har den ingen björk att dra upp den i gräver den ner huvudet i snön. Därefter lufsar han iväg.

När jag kom ifatt järven höll han på att klättra i en björk. Jag hade bara med ett salongsgevär och den hade inte rått på järven. Den blev rädd när den såg mig och rasade ner från björken och smet iväg. Jag slängde iväg ett skott efter den. Det var redan skymning och lång väg hem. Jag följde björkskogen österut och under fjället, det blev en längre väg. Det hade varit mörkt länge och morfar hade varit orolig, var jag nu kunde vara. Nu fick jag berätta om vad jag upplevt.

-Du har för dålig bössa, när du är ute och ränn i fjället, sa morfar till mig. Du skulle haft en "repeter studsare".

En höstkväll satt en uggla på en av hässjestörarna och hoade. Jag tog min bössa och gick ut på farstubron. Riktade bössan från höften och tänkte skjuta för att skrämma den. När skottet gått hörde jag att den träffade ugglan. Inte i min vildaste fantasi kunde jag tro att jag skulle träffa med ett höftskott. Jag hade ju läst i de indianböcker som jag lånat från Risbäck att man sköt ifrån höften och prickade det man siktade på.

Jag fick otroligt dåligt samvete och på gamla dagar började jag samla ugglor,

kanske som straff. Jag har nu många tiotals ugglor från olika delar av världen och i olika utförande.

Många hade en Mauser 6,5 mm armémodell som var lång, tung, och otymplig. Morbror, Jonas Fjällström, hade ett i mitt tycke tufft gevär, en Remington av amerikansk modell. Man laddade om med en hävstång under pipan. Det var min drömbössa.

De flesta föredrog ett tyskt repetergevär, ett bra gevär. Lämpligt lång pipa och vackert formad stock samt lätt i vikt. Man kunde köpa den från Svenska vapendepoten i Falun för 65 kronor.

Man behövde söka licens hos Länsstyrelsen, men det gick att köpa svart och många gjorde nog det. Jag hade ingen licens för mitt gevär. Morbror, Anders Blackfjäll, köpte och sålde mig "Husqvarnas nya salongsgevär 6 mm long rifle". Det såg ut som en liten studsare och var ny för året i modellen. Ammunitionen var lite längre en vanlig salongsgevärspatron. Kulan var också speciell för den hade ett litet hål fram på vilket gjorde att det blev större skada i villebrådet. Bössan var dyr, över 125 kronor. Med bössan fick jag 700 patroner vilka jag använde flitigt. Jag tror jag blev en ganska bra skytt.

Morfar hade ett hagelgevär, kaliber 16. Det var ett bra gevär av märket Husqvarna. Bössan var dubbel pipig och den ena pipan var trångborrad vilket medförde att hagelsvärm blev samlad och nådde längre. Eftersom morfar var så liten blev han tvungen att såga av stocken så att kolven passade honom. Det betydde att andra inte kunde använda bössan. Han hade mycket besvär med hagelbössan för den ena hanen hade lossnat. För att inte tappa bort den hade han bundit ett snöre i den och när den lossnade hängde den och dinglade. Vid ett tillfälle, när han var i Risbäck, var han till bilverkstaden och fick den fastlödd men den satt inte kvar.

Morfar hade också en gammal lodbössa, mynningsladdare, som hade utmärkta skjutegenskaper. Morfar var bra skytt och emellanåt tog han ut sin lodbössa och provsköt den. Jag fick också prova att skjuta med den. Det var roligt att ladda bössan med krut, bussning, och packa med laddstång. Morfar hade bössan med sig ut ibland och kom hem med en hare då och då.

Morfar hade också en annan bössa, karbin modell 67 12,5 mm. Även denna bössa blev han tvungen att kapa kolven på för att kunna använda. När jag blev äldre fick jag provskjuta även den.

När jag var liten, innan jag börjat skolan, hade morfar farit till Risbäck. Där hade han köpt en lott för 17 öre i ett lotteri och vunnit en bössa. Nu kom han kånkande med bössan och packningen, vilken syn. En lång jädrans kanon och tung dessutom. Lång pipa, tung och säkert hemmasmidd. Remington lås och kaliber 9 mm. Ganska många skott följde med samt tomhylsor för omladdning. Nästa dag skulle morfar provskjuta bössan. Vi hade en hölada nere vid ängskanten och dit var det cirka 125 meter. Mot den brukade vi provskjuta våra bössor när vi behövde kontrollera siktet. Bössan riktades in och provskjutningen visade att det blev mitt i prick. Det var en bra bössa men alldeles för tung. Den förblev hemma.

### **Erik Nilsson Mankok**



*Erik Nilsson-Mankok*

En vinter, då jag gick i skolan i Bäsksele, skrev morfar till mig och berättade att Erik Nilsson Mankok hade lånat bössan. Han var då 18 till 19 år skulle jag tro.

Historien med "turbössan" höll på att sluta i katastrof. Erik visste inte att gammaldags krut var svagare än det som såldes nu. Han laddade om patronerna och hällde i krutet som brukligt. När han nu sköt med det starka krutet exploderade bakstycket. Han hade otrolig tur för delarna flög åt alla håll, men gav

honom endast en liten skråma i ansiktet. Det kunde ha slutat katastrofalt.

Vid ett tillfälle var Erik ute på jakt norr om Svansjön uppe på Heligfjället, då han på håll såg fyra vargar komma snett mot honom. Han lade sig ner och använde ryggsäcken som stöd för bössan. Vargarna var på väg mot honom och märkte inte att han fanns där. När de kom närmre fick han fint korn på en av vargarna och sköt. Alla fyra vargarna slängde sig åt olika håll och han förstod att han missat. Han förföljde vargarna men lyckades aldrig komma till skott. Han hade ju som andra en stav med spjutspets och hade geväret i rem på ryggen. Då han inte var så lång var ju geväret ett hinder och sinkade farten.

Fyra år senare var Erik och jag rengetare tillsammans väst på Burgfjäll och norska gränsen. Han studerade per korrespondens genom Hermods under många år och den våren hade han tagit studenten i Uppsala. Han bar sin studentmössa i ryggsäcken och vid något tillfälle undrade han om man kunde

bära den i arbetet. Det tyckte jag och efter detta använd han alltid sin studentmössa i renskogen. Han fortsatte sedermera att studera för nya examina.

## Pistolskytt

Vi fick besök ibland från Risbäck och de hade Svansjön som utflyktsmål. Det kunde vara skogsbolagens förvaltare och skogvaktare, Karl Jonsson turbilssägare med flera. Det stannade ett par dagar och morfar var med dem upp på fjället och det tyckte de var roligt.

Vi såg dem ofta på fjällbranten ovanför stugan. Vid ett tillfälle satt vi och vilade då vi hörde skott av något slag. Det var skogvaktare Lindberg som hade med sig en liten revolver, en Browning kaliber 6,5 mm.

De höll på att skjuta prick på en liten fläck i en björk på så där 15 meters håll. Ingen hade träffat och nu var det Lill-Månkes tur. Han fick in en träff och det var ju bra. Sedan fick han skjuta ett skott till för det hade nog bara varit lyckoträff. Det blev ju en ny träff igen och han tyckte det var en nätt och rolig liten bössa, den där revolvern.

Han pratade ibland om hur han klått dem i revolverskytte. När jag gick upp någon gång efter stigen, tittade jag på den lilla fläcken i björken och tyckte att morfar hade gjort det bra den där gången.

Jag sköt också med pilbågar som jag gjorde själv och jag blev duktig på att tillverka bra pilar. I spetsen på pilarna satte jag vassa spikar vilket gjorde att de fastnade i målet.

## Vinterfiske

På vintrarna fiskade vi på isen och satte ut ståndkrokar. Jag minns inte att vi fick några större mängder men det var alltid roligt att komma dit på morgnarna för att se om det blivit någon fångst.

Det var ett besvärligt göra, vinterfisket, men gav stor fångst. Vi saltade in och förvara fisken i små kaggar. Dessa passade väldigt bra till mesen då vi skulle bära ner dem till Rissjön för försäljning.

Vid ett tillfälle hade vi sågat ut en stor vak och lagt nät i den, det blev bra fångst. En morgon när vi skulle vittja näten såg vi björnsår fram till vaken där björnen plumsat i. På andra sidan vaken fortsatte spåren, men också spår efter

skidlöpare. Vi förstod att jägarna från Risbäck var efter björnen. Senare fick vi veta att björnen hade blivit uppskrämd ur idet och flytt.

Man sköt björnen väster om Svansjön.

Sommaren gick och det blev det blev höst igen. En fjällbonde från en gård, ett ensamt ställe uppe i ett litet berg öst om Mellan-Rissjö, Stridsberg, hade fått löfte om att slå och bärga hö i Svansjön. Han var där några dagar och tog hand om fodret. Han var mycket duktig och stark och gjorde långa dagar från tidig morgon till sena kvällen. Där vi pysslat nästan en hel sommar gjorde Johan Erik klart på en vecka.

## Vindsnurra

Under den här hösten hade jag gjort en större vindsnurra med stora blad som jag placerat på en stolpe ute på tunet. Den behövde bara lite vind för att den skulle snurra med fart. Jag höll också på med att bygga drivhjul nere i bäcken, där jag ordnat en ganska stor damm. I den badade och simmade jag under varma sommardagar. Det gick fisk i bäcken och jag plockade upp en hel del som jag satt i dammen där dom simmar omkring. Jag såg hur de jagade flygfän. Visst hade jag roligt med allt detta omkring mig.

När vi om hösten for därifrån snurrade min vindsnurra, men förde oväsen och hördes lång väg. Jag tyckte på något sätt att det var mänskligt i det som hördes, det var inte tomt i Svansjön.

Vid sista fisketuren i början på vintern fick jag är en stor fångst på närmare 30 kg. Jag saltade fisken och lade den i en tunna som jag ställde i Lill-boden. Jag tänkte komma tillbaka senare och hämta den. Någon månad senare var jag tillbaka för att hämta fisken. Bod-dörren var öppen och tunnan trasig. Säkerligen hade någon haft kalas på min fisk. Snurran på gårdsplanen fungerade fortfarande och det gjorde den även vid senare besök på senvintern.

Erik Johansson i Rissjö tyckte att vi skulle köpa hans getter som han tänkte göra sig av med. Det var fyra stycken som mjölkade och det blev så att vi köpte dem för en billig peng. Jag var nere i byn och hämtade getterna. Plötsligt hade vi mjölk och så blev det mer liv kring husen.

Getterna livade upp allt. De måste passas, mjölkas morgon och kväll. Det betade runt huset och hade säkert mycket bra. En av getterna fick bära en liten skälla om halsen så vi hörde var de fanns. Vid något tillfälle lyfter jag upp getterna på ladugårdstaket där de fick beta gräset som växte där. Det verkade

som de trivdes där uppe. När de tröttnade hoppa de ner på baksidan. Mjölken drack vi och gjorde även ost. Det var gott med tunna skivor getost i varmt kaffe.

Våren och sommaren gick fort. Det växte frodigt med gräs ute på ängarna och Johan Eriksson från Stridsberg bärgade hö i år också. Han var också ute på myrarna och slog starrgräs under hösten. Det gjorde alla som hade kor.

Vi fiskade mycket under höstarna bland annat i "Fisklössjöarna". Det var fyra sjöar uppe på fjällplatån där morfar, 1914, hade fått tillstånd att plantera ut fisk. Fiskarna vi tog var väldigt stora. En av dem vägde över 8 kg rensad form. Många gånger fick vi så mycket fisk att vi nästan inte orkade bära hem dem.

Morfar hade en gammal båt i Fisklössjöarna. Den kom till användning som skydd när det var dåligt väder. Vi satt vid elden och åt nyfångad fisk och drack varmt kaffe. Vi hade det bra och hade varma kläder, vadmalsbyxor och koltar. Jag kommer aldrig ihåg att vi frös men det kanske inte var så trivsamt alla gånger.

Jag fångade också storfisk i bäcken när laxöringen vandrade upp. Roligast var att ta dem med händerna.

## Stridsberg

En höst bestämde vi att jag skulle fara till Stridsberg och sätta upp en kåta där. Vi skulle bo där över vintern. Jag var där ett par dagar och hög och drog fram lämpligt virke.



*Kåtan i Stridsberg*

Vid Stridsberg fanns Kronomark och ett sedan länge utstyckat område avsatt som lappskifte, där samer vid behov fick bygga en kåta som boställe. Jag högg lämpligt små virke ut i skogen och Johan Erik körde med häst fram virket. Vi hjälptes sedan åt, morfar och jag, att bygga kåtan. Det blev en ordinär kåta med eldstad, senare fick vi spisen från stugan i Svansjön.

Det var ganska trevligt inne i kåtan och vi bodde där under vintern. Jag

kände mig mycket arg över att inte alla morbröderna kunde hjälpas åt och låta timra en liten stuga åt morfar nu när virket fanns.

Morfar och jag flyttade ner till Rissjön på hösten och dit var det 9 km. Det var en familj som flyttat till Saxnäs för fyra år sedan och lämnat ett hus obebott. Det var ett "Kramforsbolag" som ägde husen i byn. Det var nästan likadant överallt. Bolagen köpte in små byar, gårdar med skog och allt.

Det var en ganska stor byggnad. Stora rum, tomma och kala och en ladugård ett stycke därifrån. Det var ett "otröjsamt" ställe, men man måste ju ta det som det var. Vi bosatte oss i kökskammaren. Den var inte stor och det var tur. Vi hade gott om ved så det var bara att såga, hugga och elda. Jag tyckte stället kändes kusligt, men vi hade ju vår hund, "Tjohtjen".

Senare blev gamle "Tjohtjen" sjuk och vi var tvungna att avliva honom. Det blev väldigt tomt efter honom och jag tänkte att jag aldrig mer skulle skaffa någon hund.

## Åter till Svansjön

Under högsommaren som kom följde jag morfar upp till Svansjön. Moster Anna i Raukaselet ville att han skulle bo hos dem. Jag vet inte om han trivdes så väl där. Efter ett par månader flyttade han in på pensionärshemmet i Dorotea.

Ett par gånger kom jag förbi Dorotea och hälsade då på Lill-morfar. Han blev glad över besöken och han tyckte det var så bra där. Han hade fått sig en sång skriven om sig och jag förstår att alla pysslade om och ville honom väl. Men jag



kan också tänka mig att han saknade den där fria Svansjön. Jag kände mig alltid ledsen jag lämnade honom.

Sista gången jag var där och hälsade på, hade han haft en hjärnblödning. Han hade väldigt svårt att göra sig förstådd. Ibland fick han besök av släktingar och barnbarn.

Året därefter kom jag till Risbäck och då sa man till mig: "om du kommit i går hade du kunnat vara med på begravningen av Lill-Månke".

Han och Anna-Sara ligger begravda på kyrkogården där.

# Livet efter Svansjön

## KUNGLIG BJÖRNJÄGARE

Det var sen höst i månadskiftet november/december 1933. Vintern hade kommit och snön låg ganska djupt runt Svansjölandet. Jag bodde i kåtan i Stridsberg tillsammans med morfar, "Lill Månke".

Jag hade fått ett meddelande från jakt-tillsynspolisen, Albert Lindgren. Det var ett ganska kul meddelande för det gällde en björnjakt uppe i Svansjölandet. Jag kände till trakterna och alla bergknallar där en björn kunde tänkas gå i ide för vintern. Trakten runt Risbäck var känt som ett mycket rikt tillhåll för björn. Nu skulle länsstyrelsen ordna någonting roligt för vår kronprins, Gustav IV Adolf. Landshövdingen höll i trådarna.

En tråd gick till jägmästaren i Doroteas skogsrevir som i sin tur fick kronojägaren i Risbäck att agera. Han i sin tur tog kontakt med jaktvårdstillsyningsmannen, Albert Lindgren. Han trummar ihop ett jaktlag. Jag skulle tydligen vara björnhunden i det laget.

Gänget bestod av kronojägare, Karl Karlsson-Boäng, jaktpolisen, Albert Lindgren och ofrälse, Olle Näslund. Björnhund skulle jag vara. Jag åkte skidor till Risbäck och där möttes vi.

Kronojägaren Karlsson gjorde allting så omständligt. Han ordnad och grejade. Allt tog tid men så höll han ju på att organisera en större jakt. Tillsynsmannen Lindgren hade sina bestyr att ordna. Olle Näslund och jag var jag affären och provianterade.

Kronojägaren hade lejt gästgivarskjuts. Frans Risslén i Risbäck hade skjutsstation med häst och rissla (lång släde). Långsläden behövdes, för vi var många och hade stor packning. Det blev en hel mil att åka upp till Rissjön. Vi tog av innan byn och började åka skidor efter stigen mot Svansjön. Det var djup snö och vi hade tunga ryggsäckar så vi sjönk ner halvvägs till knäna. Vi byttes om att spåra i täten och det var besvärligt. Jag tyckte att det gick sakta uppför det ganska branta berget. Vi satt och vilade ibland. Under en brant backe tog vi en längre vilopaus och åt smörgås. Kronojägaren började berätta om ett äventyr han hade varit med om.



“Nedanför backen där vi nu sitter mötte jag och Alex Ritzen en björnhona med två ungar. Det är nog 11 år sedan och i slutet av april. Vi var på väg till ”Lill Månke” i Svansjön där vi skulle stämpla lite virke som han skulle timra en ladugård av. Det var tungt före, sur blötsnö. Här beslöt vi oss för att koka kaffe, vila och äta. Vi hade lagt av oss packningen och valt ut en eldplats. Alex skulle hämta vatten i en liten bäck ett stycke öst över och jag skulle samla lite ved. Då jag höll på att bryta kvistar under en gran hörde jag ett oherrans vrålade ett litet stycke längre västerut men ganska nära att där jag stod. När jag tittade upp såg jag en stor björnhona som stod på två ben och fäktade och vrålade. Jag såg två ungar som björnhonan nu höll på att jaga upp en gran. Jag stod panikslagen och såg på några sekunder. Snabbt vände jag skidorna och åkte tillbaka till eldplatsen. Alex kom just med kaffepannan och hade hört uppståndelsen. Förskrämda stod vi nu där och undrade vad som skulle bli av detta.

Vi skyndade oss att packa grejorna ryggsäckarna. Bakom träden fortsatte rytandet och vi hörde kvistar som knäcktes. Jag hade alltid med mig min tjänstepistol i ryggsäcken. Det var en Arm Browning 9 millimeters pistol. Jag hade bara provskjutit pistolen ett par gånger. Vi funderade på om jag skulle skjuta på ett skrämnskott för det smällde ju ganska bra. Björnen kanske skulle bli rädd och försvinna.

Jag sköt ett par skott i luften och det ekade i skogen. Nu blev det dubbelt så mycket väsen från björnen bortom granarna. Vi beslöt oss för att snabbt skida därifrån. Då vi inte kunde skida uppför backen tog vi österut under berget. Så småningom vek vi av norrut mot Svansjön. Det blev en svettig tur innan vi nådde fram till stugan.”

*Jag minns den där kvällen i april när de båda kom trötta, hungriga, blöta och svettiga och berättade om äventyret. Det var ju tur att björnhonan hade sånt bestyr med ungarna att hon inte hann skrämman människorna. Vi kunde bara konstatera att de haft en väldig tur.*

Efter rasten fortsatte vi det tunga skidspårandet och var efter en timme uppe på högplatån. Här kom de stora myrarna som vi måste ta oss över innan vi kom till “Lill Månkes” stuga i Svansjön.

Det såg väldigt ödsligt ut när vi kom fram. Det var en stor snödriva framför dörren och även upp mot fönsterrutorna. Runt omkring på de öppna fälten såg jag spår av harar och “lekatt”. Det fanns även gott om ripspår. En skyffel

hängde på en stor spik innanför dörren. Vi skottade bort snön från bron och fönstren och gick in i huset. Jag tyckte det kändes trist att komma in där jag tidigare bott med farmor och farfar. Det kändes kallt och främmande. Det var snyggt och städat. Uppe på kökshyllorna stod tomburkar, några vända upp och ner. På bänken stod två zinkbyttor upp och ner. Det var vattenhinkarna som man tog vatten ifrån bäcken med. Några kaffekoppar stod i ett av hörnen och sockerskålen var tom. På en stång under taket hängde några renskinn, en fäll samt några filter. Där uppe kom inte mössen åt att tugga sönder kläderna. Framme vid väggen stod en utdragssäng. Den hade varit målad i en blå färg men nu var den flagnad. Den hade fint snickrat bakstycke. Framför fönstret mot söder stod ett stort stabilt bord med en kraftig bordslåda. Bordet var målat i samma blå färg som sängen. Vid östra väggen mot hörnet stod en ganska liten säng. Den hade normal bredd men var kort. Det var "Lill Månkes" säng. På östra väggen fanns också ett stort fönster med breda fönsterbågar.

På en vägg i huset satt en mycket vacker renhornkrona. Den var tagen tidigt på våren medan basthuden täckte hela hornkronan. I hornkronan hade Lill Månke sitt gevär. Där den öppna spisen stod fanns tidigare en Husqvarna kokspis i järn. Nu var det endast en snödriva där. Vedlåren var inte tom men behövde fyllas på.

Albert Lindgren tog befälet och skickade ut oss alla att utföra olika sysslor. Vatten hämtades i bäcken och ved ifrån vedboden. Eld gjordes upp i den öppna spisen och det rök in så ett fönster måste öppnas. När allt var ordnat och elden brann kokade vi kaffe. Sedan satt vi där och hade det ganska gott. Alla satt och pratade och skämtade. Gamle kronojägaren såg ut att trivas. Olle sade inte mycket utan åt mest hela tiden. Jag satt och iakttog sällskapet och funderade.

Veden tog slut och vi var tvungna att hämta mer. Jag föreslog att vi skulle ta ur gårdsgården för den hade ramlat sönder och skulle nu vara utmärkt ved. Veden för natten fixades snabbt.

Lite senare hade vi ätit kvällsmat och kunde krypa till kojs. Jag använde ren skinnen i min säng och de andra hade sovsäckar med sig.

Albert hade med sig en bok som han läste högt ur. Det handlade om någon som suttit i ryskt fångläger. Vi låg och lyssnade i eldens sken. Kronojägaren blev upprörd flera gånger av den bryska behandlingen fångarna fått.

På morgonen var alla pigga och hade sovit gott trots kylan i huset. Uppgiften för dagen var att hitta och ringa in en björn.

Jag och Erik Johansson i Rissjön hade varit här uppe många gånger. Det var mer än en gång som jag hjälpt Erik att bära ner kött från både björn och älg. Han hade aldrig blivit påkommen men kallades tjuvjägare trots bristen på bevis. Om han hade blivit anställd istället för mig hade säkert en björn hittats. Jag skämdes för att jag hade låtit mig anställas för en sådan här jakt.



*Erik Johansson, Mellan-Rissjön, har skjutit en björn. 1930-talet*

Skidföret var lite bättre denna dag och vi gav oss iväg österut. Jag kände väl till området och hade sett björnide där mer än en gång. Jag hade lätt att ta mig fram men det var värre för det andra. Värst var det för Karlsson för han var liten och rund. Olle fick ofta hjälpa honom. Han for ibland huvudstupa in i små hålor och han svor över den dåliga terrängen.

Vi upptäckte många björnklostas stammar. Tanken var att hitta en björn i ett ide och då skrämma upp honom. Björnen skulle sedan få krypa in i ett nytt ide och där skulle jaktsällskapet sedan lätt kunna skjuta den. Vi irrade omkring i den dåliga terrängen ända till

kvällningen då vi återvände till Svansjöstugan. Hela jaktfärden kändes som ett misslyckande i mina ögon.

Långt senare fick jag en postanvisning på 137 kr ifrån länsstyrelsen i Västerbottens län. På avin stod det att det var lön för "kunglig björnjakt". Tyvärr har jag tappat bort avin men känner ändå att jag har varit "kunglig björnjägare".

## Ur-agenten

Under 1930-talet jobbade jag ofta i skogen under vintrarna. Det var ett tungt och slitsamt arbete. Jag var i god fysisk form och tyckte att arbetet gick an. Förtjänsten var inte så hög, men å andra sidan hade man ingenting att spendera pengarna på. På kvällarna träffade man arbetskamraterna i timmerkojan. Ofta hade man en anställd kokerska som skötte mathållningen.

Kvällarna blev inte så långa för man behövde återhämta sig och sova. Om helgerna kunde det hända att man kunde fara till någon by i närheten för att träffa folk.

Den här vintern hade jag hamnat i skogarna runt Dabbsjö. Under vårvintern jobbade vi hårt för att kunna nyttja skaren under sena kvällar och tidiga morgnar. Det kunde innebära att det bara blev en fyra - fem timmars sömn om natten. Framåt påskhelgen for alla utom jag, Erik Johanson och Artur Sjökvist ifrån timmerstugan. Vi jobbade hårt och efter några dagar var vi också klara.

Erik och Artur for raka vägen till Risbäck. Jag valde att gå över Dabbsjö och en gård som heter Karlsberg och kom fram till Risbäck senare än de gjorde. Vädret var fint och trakten vacker så jag hade en fin vandring. Framåt kvällen var jag i Risbäck och nästa dag träffade jag gamla kamrater. Dagarna gick.

Eftersom jag bott i skogen under vintern hade jag inte gjort av med så mycket pengar och hade cirka 500 kr efter avräkning. Under vintern hade en agent kommit till timmerstugan och jag hade spenderat lite pengar på ett nytt fickur. Uret var i guld-dubble med springboett och hängde i en kedja. Man hade behövt vara klädd i frack för att passa till klockan.

Den där agenten som for omkring i timmerkojorna och sålde klockor, smycken, kameror och lite annat. Han var agent för "Svenska Urdepoten" i Malmö som var verksamt fram till 1993.

Agenten gick under namnet "Kalle Gretason". Han var en mycket finurlig affärsman och det gick många historier om honom. När han kom till vår timmerkoja tog han upp sin väska med sitt stora sortiment av varor och broschyrer. Han hade försäljningskontrakt och sa att det var på avbetalning. Det var bra villkor på detta. "Du skall inte betala mer än att du kan lösa ut varan när den kommer på Posten. Betala inget mer. När kravbrevet kommer kastar du bara bort dem".

När man höll på att studera katalogen sa han så här: "Det är bara en som har betalt på riktigt och han blev intagen på sinnessjukhus i Östersund". Där hörde man hur det kunde gå om man var dum nog. Jag fick höra liknande från kamrater som träffat honom i andra sammanhang. Det var inte konstigt att han fick sparken eftersom han hade så osäker kundkrets.

Min fina klocka råkade jag tappa under en skogsgallring vid Brännåker under sommaren. Så gick det med den. Men nu kommer poängen.

25 år senare bodde jag i Svedala två mil öster om Malmö. Jag har familj och arbete. En dag kom ett brev från "Svenska Urdepoten" i Malmö. Det var ett bestämt kravbrev om omedelbar betalning av en skuldförbindelse. Summan minns jag inte men det var lite över fyrahundra kronor. Jag undrade hur det kunde komma dit hän mer än 25 år efter min dumma klockaffär vid Lomtjärn.

## "Enkronasväg"

*"Wikipedia:*

*Enkronasvägar är enkla vägar som byggdes i Västerbottens län mellan 1932 och 1942. Vägarna byggdes utan större förberedande formaliteter med ett statsbidrag på en krona per meter, därav namnet "enkronasväg". Syftet var att förbinda byar i väglöst land med det allmänna vägnätet."*

Efter arbetet i timmerskogen hade jag inget att göra utan drev mest omkring. Erik Johansson hade tagit på sig några vägskiften efter vägen mot Rissjön. Jag gick med på att hjälpa honom ett tag. Lönen var inget vidare. Vägen var en ödemarksväg och kallades för "enkronasväg". Man betalade 98 öre metern för färdig väg. Vägen skulle byggas 3 m bred med diken på båda sidor. Stora stenar som hindrade vägen behövde sprängas. Det blev ett tiotal meter om dagen trots det primitiva sättet att bygga.

Efter vägbyggandet var det dags att hjälpa Erik Johansson med slåttern. Det var vackra dagar under slätterbetet och kvällarna var ju fria. Ofta fiskade vi då i sjön nedanför huset. Vi tog upp hinkvis med abborre som vi gav till grisen. Det blev ju lite nytta av nöjet.

Någon kväll kunde jag cykla till Risbäck för att träffa ungdomarna där. Jag var glad över att ha kunnat skaffa en cykel. Nu gick det fort fram och jag slapp att bära på ryggen.

## Väskinköp

Det fanns två affärer i Risbäck. "Väst i byn" fanns Kurt Boäng, kronojägarens pojke, som hade övertagit är en affär efter Per Hoov som flyttat ifrån Risbäck. Den andra affären var Konsum. Butiken startades av Mattsson, "handlarn öst i vika". Han hade varit ute i stora världen och sa att han varit flera år i Amerika. Han kom ursprungligen från Tåsjö och flyttade till Risbäck där han öppnade handelsbod. Han hade med sig sin familj och flera Tåsjösläktingar. Han byggde

sig ett fint hus, en handelsbod och ett stort garage. Han ägde också en stor fin bil.

På platsen där Mattsson byggde butiken fanns ett gästgiveri. Det var ett fint gammalt hus med mycket snickarglädje. Det byggdes också ett kafé intill butiken och det ägdes av Ragnar Norlin. Konsum och cafét blev en naturlig samlingsplats för oss lösdrivande pojkar.

Vid ett tillfälle när jag var i Risbäck bestämde jag mig för att skaffa en resväska. Jag tror att det var för att jag skulle känna mig fri att ge mig iväg om ville.

Jag besökte båda butikerna i jakt på en lämplig väska. Jag hittar ingen lämplig. De var antingen för stora eller för små.

Ragnar på kaféet hörde om mitt problem. Han sa att han hade en lämplig väska som kanske passade mig. Ragnar sa att han hade varit i Stockholm en gång och då använt väskan. Han hämtade den ifrån bostaden bakom kaffet och sa att jag skulle få den billigt då han använt den. Jag tycks minnas att jag betalade 12 kr för den. Jag var nu ägare av en kappsäck som till och med varit i Stockholm. Ragnar berättade livfullt om sin resa till Stockholm den där gången. Eftersom han var från Tåsjö kanske han ljög lite grann.

*Några år senare gjorde jag en semesterresa på cykel. Väskan passade precis på pakethållaren. Jag byggde om den med fack i olika storlekar. Jag tillverkade också en skiva av plywood som passade att lägga över facken. På skivan målade jag den svenska flaggan och skrev "luffarbar". När jag rastade och åt längs vägarna syntes det tydligt att jag kom från Sverige. Många kom fram och pratade och ville hjälpa mig med väganvisningar. Det fanns dom som bjöd på logi och mat också. När jag blev äldre använde jag väskan till att förvara negativ i. Eftersom jag skaffat en kamera och fotograferade mycket blev det till slut många 1000 negativ i väskan.*

## "Rengetning"

Det var försommar i början av juni 1939. Jag och några kamrater var väst i fjällen nära norska gränsen. Vi samlade ihop renar och drev dem österut i fjället. Vi var tvungna att samla ihop dem innan värmen och myggen kom. Vi var hos renhjorden dygnet runt i 5-6 veckor.

Våra renar hade under våren fått gå i "vildan". De hade fritt fått sprida sig i fjällen där de kunde beta i lugn och ro. De små renkalvarna som föddes i slutet på april har fått gå i lugn och ro tillsammans med vajorna. Det var därför

renhjorden var spridd över ett stort område. Då och då var vi tvungna att ge oss över gränsen till Norge för att driva tillbaka renar som tagit sig dit.

När den stora rendrivning började fick vi springa långa sträckor för att leta reda på renarna. Vi övernattade på olika ställen där vi kunde hitta skydd. Fanns det bara ved och lite skydd under ett stenöverhäng ("lihbe gierke") stannade vi där för natten. Det var ju viktigt att vila och få i sig mat och kaffe.

Sommarnätterna var ljusa men svala och det gäller att ha kläder med sig. Blev det regn försökte vi ta oss ned till någon av "renvaktarstugorna" i närheten. Oftast begav vi oss till baracken i Stikken (Stekjokk).

Från mitt tillfälliga nattläger har jag god utsikt över platån mot Jämtlands gränsen. I fjärran såg jag mina kamrater och renhjorden som växte och blev större. En bit bort såg jag baracken som blivit som ett hem för oss i sommar. Baracken liknade en järnvägsvagn. Den hade två våningssängar med ganska breda sängar. Man kunde i nödfall ligga två i varje säng även om det då blev trångt.

Baracken är en kvarleva efter ett par sommars geologiska undersökningar på 1920-talet. (*Gruvan öppnades på 1970-talet*). Lappväsendet i Västerbottens län köpte de båda baracker som fanns i området och upplät dem som "renvaktarstugor". En barack i Stekenjokk och en som flyttades till Tjokkola.



*Baracken i Stekenjokk*

I barackerna låg det små anteckningsböcker. Renskötarna som övernattade skrev sitt namn och meddelade vad de hade sett i fjället. På så vis fick vi reda på vad de andra gjorde och såg. *På senare år blev det bara turister som skrev sina namn och var de kom ifrån.*

Vårt vaktande av gränsen mot Norge var viktigt. Om vi förlorade renar in över gränsen och de norska samerna fick tag på dem blev det ett stort besvär att få dem

tillbaka. Dessutom fick vi böta för varje ren och det kunde bli stora belopp. Det värsta var att vi inte alltid fick tillbaka dem för alla var inte ärliga. Vi kände till det här och var extra noga i vakthållningen.

Den här tiden med renvakt kunde tyckas vara enformig. Det var arbete dygnet runt och ingen tid för mat och sömn. Ibland kunde det bli väldigt tråkigt då en

hjord stod på en snödriva hela dagen för att slippa undan mygg och kormflugor. När man äntligen fick ombyte i vakten kände man glädje och befrielse. Man rapporterade om hur dagen hade varit och om man sett något speciellt. Innan man skildes bestämde man när och var nästa avlösning skulle vara.

Det kändes lätt att springa tillbaka till baracken. Nu var man ledig ett dygn. Väl framme var det till att laga mat och framförallt ge hunden mat. Under tiden man var ute med renarna fanns det inte mycket mat för hundarna. De var duktiga på att jaga möss och lämmel så lite mat fick de i sig.

Maten vi hade med oss var enkel och kanske enformig. Vi hade med oss torkat renblod. Det var bara att skära loss en bit och smula ner det i vattnet eller buljongen. Vi la ibland i lite köttbitar och la också dit lite deg som man gjort av mjöl. Det här blev en mättande och näringsrik måltid. Efter maten blev det till att sova och hämta nya krafter.

När man slaktade en ren togs allt tillvara. De olika renmagarna blev förvaring för skaffning. Efter att ha sköljts ur väldigt noga användes vommen till att samla blodet. Den hängdes upp för att torka men kunde användas omgående om det behövdes. Den kunde hänga i månader men surnade inte. Fettet från renen smältes ner och hälldes i nätmagen. Även denna hängdes upp för att torka. Löpmagen som var mycket fet fylldes med fint kött och koktes. Efter lufttorkning blev det en verklig delikatess. Man skar tunna skivor av den och lade i kaffet. Det här innebar att vi hade god tillgång till näringsrik mat då vi jobbade ute i fjället. Det hände ju också att vi fiskade för att få omväxling i kosten.

Det var alltid roligt när det kom folk förbi baracken. Då fick vi nyheter utifrån.

Renägarna vill att vi skulle hålla hjorden samlad. Risken fanns att de skulle blanda sig med renhjordar på Marsfjäll, Fjällfjäll eller över Jämtlandsgränsen. Gränsen mot Jämtland innebar också ett bekymmer. De gnälldes åt båda hållen om renar hamnade fel. Inga bötesbelopp erlades men det var jobb att få tillbaka renarna.

I mitten av juli och början av augusti började skiljningarna. Varje by samlade ihop sina renar och man delade upp dem efter tillhörighet. Vårt jobb blev då att ta oss till de olika skiljningarna för att hämta hem våra renar. Att flänga runt mellan rengårderna var roligt men jobbigt. Det var trevligt att träffa gamla vänner och knyta nya bekantskaper.



## Nya bekantskaper

De som kommer till ren skildringarna hade mycket jobb framför sig. Det var ett stort slit att fånga in renar med lasso och sedan baxa dom till rätt fålla. Då det var mycket folk samlade fanns det alltid de som var villiga att hjälpa till. Många gånger kunde det hända att en eller ett par flickor gärna hjälpte någon trevlig pojke. När renen var infångad tog flickorna över och drog renen till rätt hage. Det är var ett bra sätt att bli närmare bekant med någon man tyckte var intressant.

Även om man tyckte att flickorna var intressanta och att man gärna velat prata med dem gjorde man det inte. Det äldre såg med oblida ögon på att man inte jobbade utan roade sig.

För att visa att man gärna vill ha kontakt tog man till olika hyss. I varje rengärde fanns det alltid några större björkar för att skapa skugga för renarna. Nu kunde det hända att flickorna gjorde en knut längst bak på lassot så att det fastnade bland björkrötterna. Det var roligt att se när pojken skulle kasta lassot mot en ren men "tvärfastnade". Då handlingarna måste återgäldas blir det en anledning till vidare kontakt och samtal. Under tiden det är uppehåll i arbetet sitter man runt eldarna för att äta och dricka kaffe. Ungdomarna i sin tur passar på att besöka varandra.

Då allt var färdigt tog var och en sin renskock för att driva dem hemåt. Ibland kunde man vara ett par familjer som tillsammans drev åt samma håll. Det kunde innebära att man senare behövde göra ny skiljning hemmavid.

Veckorna gick och min "rengetarsommar" börjar gå mot sitt slut. Det började bli mörkt om kvällar och om nätterna såg man stjärnorna. Det var vemodigt att släppa de ljusa sommarnätterna. Ett par dagar senare skulle den stora renhjorden släppas österut. När den släpps fri drar den sex-sju mil österut över Burgfjäll mot Gitsfjäll. Vi vandrade också österut upp mot fjällplatån på Gitsfjäll.

## Vargplåga

Väl uppe på platån stötte vi på döda renar. Rentjurar med stora horn och vajor men inga kalvar. De döda renarna låg på en sträcka av ungefär 2 km.

Det hade fötts flera kullar varg och nu lärdes dessa upp i jakt. Vargarna hade inte ätit ifrån någon av kropparna. De hade bara dödat. Under det här året, 1939, räknar man med att 500-600 renar blev rivna på Gitsfjäll. Två av renägarna blev ruinerade och flera andra hårt beskattade.

Att björn, lo och järv tog byten kunde man ha överseende med. Det tog bara vad de behövde äta. Vargen dräpte många men åt väldigt få och detta hade man svårt att förlika sig med.

Jag mig minns speciellt en stor rentjur. Den hade en mycket vacker hornkrona och var stor och kraftig. Den låg på rygg med huvudet upp stöttat av renhornen. Det såg ut som en människa hade stuckit den och skulle börja flå. Inte en droppe blod syntes på den. Med en kniv skar vi upp skinnet vid halsen och nu kunde vi se hålen efter tänderna som hade bitit sig fast i strupen.

När en varg jagade en ren bet den först i bakbenen. När renen vände sig om för att stängas högg vargen mot strupen. Där hängde den medan renen förgäves försökte sparka den med frambenen. Det berättas att en gammal varg hade blivit skjuten och den hade nästan inget hår på bringan. Det kan ha varit på grund av alla sparkar av klövar när den dödat sina byten.

## Gitsfjäll

När vi passerat platålandet, "Jiellahtjän", på Gitsfjäll kom vi fram till Jon Månssons kåta och härbre. Platsen var övergiven sedan länge och hade börjat växa igen. Här stannade vi och gjorde upp eld. Vi åt och vilade en stund. Intill kartan stod en trebent "hängställning" kvar. På den hade man hängt upp kött och annat till tork. Härbret var låst och nyckeln låg säkert gömd någonstans intill. Under härbret låg en gammal kopparkittel som hade ena örat borta. Allt det här gjorde att platsen kändes övergiven och olustig. Vi vandrade vidare upp mot Gitsfjäll.

Vi kom till en sjö, Övre-Svansjön, som ligger uppe på Gitsfjället. Sjön var ganska stor och hade massor av fisk. Sjön ingick i ett system som kallades de fyra Fisklössjöarna. Under 1910-talet planterade Lill Månke in fisk i sjöarna. Han sökte ensam fiskerätt i vattnen och Länsstyrelsen gav honom detta. Han berättade inte för någon att han hade planterat in fisk, så sjöarna fick vara i fred. Den största fisken jag har tagit i sjön var på 8,2 kg i rensad form.

Renhjorden betade i området ett par dagar och drog sedan vidare österut. Det fanns gott om vitmossa så det var synd att dom inte hade ro att stanna en längre tid.

När vi kommit till sydsluttningen och tittade ner mot Svansjön såg vi vida omkring. Vi såg de stora myrarna och de skogsklädda bergen i söder. I sydväst syntes det stora Bastunäsfjället inne i Jämtland. Vid god sikt kunde man se Vilhelmina kyrka i öster som en vit prick i fjärran. Nedanför låg Svansjön

vackert. Den har flera holmar och en ganska stor ö mitt i sjön. Vid utloppet blev det ett långsmalt sel som vindlade mot ett stort sankt område där fisken trivdes.

När vi kom ner från Gitsfjället stannade vi i Svansjöstugan. Vi skaffade ved och naturligtvis blev det av den förfallna gärdesgården som "Aajjan" Lill Månke var så noga med att hålla i ordning. Efter mat och kaffe hade vi mycket att prata om. Jag berättade om minnen jag hade från stugan. De andra hade också mycket att berätta om. Det blev en trivsamt kväll i den gamla stugan.

Ett par veckor senare var det dags för hösthelg i Fatmomakke. Vi pratade om våra planer och vi skulle dit allihopa. Hösthelgen var ett tillfälle då ungdomarna kunde träffas för att umgås och roa sig.

### Hösthelg i Fatmomakke

Under vår vandring mot Fatmomakke mötte vi många människor som var på väg dit. En del var gamla bekanta men det fanns även många vi inte kände igen. Ju närmre kyrkplatsen vi kom desto fler människor syntes.



*Fatmomakke ca 1954*

Ett par av de vi mötte var Johan Klementsson och Helge Wallin från Ljusliden. Helge var son till "Ransarkungen", Enok Wallin. Johan hade redan tagit sig några järn för det kunde man se. Han hade hatten neddragen över öronen och båda händerna djupt nere i byxfickorna. Han såg riktigt rolig ut. Han räknades som "små-rik" och hade plånboken fylld av stora sedlar som han ibland slängde omkring sig. Det

var därför han hade sällskap av Helge Wallin som är hans kusin och granne i Ransarn. Att Helge tog uppgiften på allvar kunde man se.

Här och var mötte man folk som hade tittat lite djupt i flaskan. I från några kyrkåtor hörde man högt dividerande. Folk rörde sig överallt och ungdomar gick i små flockar. Alla var på kyrkohelg.

Det var dans på en bana upp i skogen och dit var många på väg. Vägen dit var gyttjig, stenig, brant och krokig men så länge det var ljust såg man att gå. De som tagit sig en "knävel" eller två hade sämre förmåga att balansera men fick

hjälp av kompisar. Uppe vid dansbanan fanns det ordningspolis och nu måste man se så nykter ut som det bara gick. Jag förstår att poliserna ofta såg mellan fingrarna och tittade åt annat håll. Blev det mera livligt kom de och pratade folk till rätta.

Det fanns en arrestlokal ner mot sjön. Det var en liten timmerstuga med galler för fönsterna och starkt lås på dörren. Där hamnade det nog ett flertal denna kväll. Men det var ju hösthelg i Fatmomakke och roligt hade nog de flesta.

På morgonen gick många till kyrkan eller till Frälsningsarméns kyrk-kåta. Det hör ju till helgen. Jag, syndaren, sov i godan ro. När jag vaknade gick jag på stigarna ner mot Hannas café. Där jag beställde kaffe, smörgås och en öl. Det kom fler gäster till kaffet. En av dem var Johan Klementsson. Han pratade med kafévärdinnan och de gick in i rummet bakom. Hon fick inte sälja starka drycker men hon kunde låna ut.

Handlarna nerifrån byarna hade satt upp sina stånd i Fatmomakke. Där var David Persson från Stalon, Sett Persson från Rönnäs, Axel Aaron från Saxnäs och Ehard Johansson från Stornäs. Affären gick bra för det var mycket folk som samlades till kyrkohelg.

## Tandläkare

Axel Aaron Johansson från Saxnäs ”drog tänder” vid sidan om handeln. Han hade köpt sig en tandläkartång och ”drog tänder” av folk med tandvärk. Han var duktig på att fixa värkande tänder på kyrkfolk och övrigt folk i fjällbyarna. Man pratade med högsta vördnad om Axel Aaron i ”tandläkarsammanhang”. Det gick historier i bygden kring Kultsjön och långt bort i Kroken och ned mot Dunderland i Norge. Så berömd kunde man bli med en ”tanddragartång” och tandvärk.

Sista högmässan denna hösthelg i Fatmomakke, 1939, skulle bli ihågkommen. Det prästen meddelade församlingen påverkade alla!

# Krigsminnen 1939-1940

## Mobilisering i Fatmomakke

Efter att ha vandrat runt i fjällen under sommaren hamnade jag i Fatmomakke på hösthelg. Det var mycket folk så jag träffade många bekanta och satt vid många kaffeeldar. Vi pratade minnen och framtid. Det fanns mycket att göra. Det var högtidligheter i både kyrkan och hos Frälsningsarmén i deras kåta. På kvällen var det dans på dansbanan vid älven. Allt var som det skulle och vi roade oss kungligt.

## Det hände saker i Fatmomakke och vi som hade så roligt.

I kyrkan läste prästen en kungörelse som gjorde kyrkbesökarna bestörta. Det var mobilisering! Alla registrerade vapenföra män skulle omedelbart påbörja färd till respektive mobiliseringsplatser. Båtar började göra turer mot Saxnäs och skjutsade folk som hörsammade nyheten och lämnade kyrkplatsen.

Min kamrat, som skötte dansbanan, kom från Klimpfjäll. Vi hade varit inne under 6 månader och gjort värnplikt på K4 i Umeå, ett beridet kavalleriregemente. V i hade ryckt ut i våras. Vi pratade om hur vi borde göra. Jag sa att jag inte hade träffat folk på hela sommaren då jag varit uppe i fjället. Kompisen sa att han behövde pengar och då menade han intäkter från dansbanan. Vi bestämde oss för att åka nästa morgon. När vi kom till K4 tänkte vi anmäla att vi varit "väst i fjällen" och fått kallelsen sent. Vi gav oss iväg en dag försenade.

## Inryckning

Då vi kom fram till Umeå och K4 hade skvadronen vi skulle tillhöra redan utrustats och avrest. Vart visste vi inte. Vi blev tre eftersläntare. Den tredje mannen hade kommit från Göteborg. Nu är vi tre soldater utan tillhörighet.

Inne på K4 fanns det flera hundra inkallade trettiofemåringar för att genomföra repetitionsövningar. Det var militärer som sprang överallt. Vi anmälde oss på expeditionen. Beskedet blev bara att skvadronen hade avrest. Vi lämnade expeditionen och höll oss ur vägen.

## Inget hände

En dag gick och inget hände. Två-, tre-, fyra dagar gick. Hela veckan gick utan att någon brydde sig om oss. Om dagarna gick vi ut på stan. Gick hem till regementet och passade mattiderna och så ut på stan igen. Om kvällarna var vi på regementet och sov. Vi passade mattiderna. Vi höll samråd och beslöt hur vi skulle fortsätta.

Logementet var en stor sal och man behövde gå längs en mycket lång korridor för att komma dit. Korridoren passerade expeditionen och där sprang alltid befäl. Toaletterna och tvättrummen låg längst bort i korridoren. Jag sa till de andra att vi alltid skulle bära en sopborste eller en hink med trasa i handen och gå fort för vi jobbade. Det här gick vägen.

Det var löning var 10:e dag och vi var inskrivna i vanlig ordning. Vi var mycket förundrade. Hur länge skulle det här pågå? Det gick tre veckor och de inkallade 35-åringarna skulle nu resa hem. Vi följde med i bara farten. Vi fick biljetter och pengar. Vi for tillbaka dit vi kom ifrån. Skvadronen var uppe i Norrbotten någonstans.

## Värnplikten



*Kjell Fjällström KA4 Umeå*

Under de sex månaderna på K4 hade jag fått specialutbildning i "gas och observationstjänst". Man testade alla värnpliktiga. Alla fick ett litet senapsgasprov på armen. En utspädd gasdropp på 1%. De flesta tålde inte detta. Huden rodnade och det bildades en blåsa. De som inte reagerade fick nu ett nytt prov på 10% och här slogs nästa alla ut. Vi var bara 5-6 stycken som inte reagerade och nu fick vi prova ett 100% gas prov. Vi fick bara hudrodnader och var alltså resistent. Alla som klarade testerna fick nu specialutbildning i "gasobservationstjänst".

Under sommaren hade det varit mycket exercis. Man fick marschera. Gå i taktfast ordning och skyldra gevär i all oändlighet. Det var 50 minuters pass med 10 minuters vila. Jag blev mycket trött på detta.

En dag såg jag ett anslag om en 10-dagars kurs till fältkock på anslagstavlan. De

som var intresserade kunde anmäla sig. Jag tänkte på mat. Det kunde vara intressant att se hur maten lagades i det militära. Man borde väl också kunna komma över några godbitar ibland.

## Koktrossen

Jag blev antagen till fältkocksutbildningen och hamnade ute i markerna med koktrossen. Det fanns stora spisar som gick på hjul och hästar som drog. Här skulle man åka och balansera. Stora kantiner och 60 – 80 liters grytor att koka maten i. Grytorna skulle flyttas och balanseras även under transporter. På torsdagar skulle det stekas pannkakor till ärtsoppan.

Jag tror jag var praktiskt lagd för jag hittade kortaste vägarna i matlagningen. Ibland fick jag steka flera hundra pannkakor och jag tyckte det var roligt. Vi fick en stor manöver som examensprov. Det blev tre dagars "långslit".

Egentligen var det en jäkligt jobbig tjänst. Man måste starta matlagningen vid fyratiden på morgonen för att utspisa vid sjutiden. Efter den här utbildningen visste jag vad kockar gjorde i fältförband.

Tiden gick fort för det fanns ingen dödtid. Det var full rulle och lite sömn.

Godbitar hittade man också om man kände för det.

Sommaren tog slut.

## Åter i fjället

Jag hade nu fått uppleva en mobilisering och var nu tillbaka i renskogen. Jag kom tillbaka till fjällen och till Raukaselet. Där hjälpte jag till i renskogen hos min morbror och moster och deras pojkar.

Det var dags att börja samla renarna för vintern och flyttningen neråt landet. Varje dag var man ute och såg till renhjorden. Styrde den där så behövdes. Dagarna gick. Flyttningen neråt landet närmade sig.

Det var hård rendrivning ner från fjällen mot vinterlandet nere i Ångermanland. Jag var ju i Raukaselet hos Kristoffer Andersson och hans stora renhjord. Han hade många till sin hjälp och jag trodde att det skulle gå bra då han hade mycket folk. Men Kristoffer hade idéer för sig. Han hade kommit på att han skulle dela renhjorden i två halvkor och var för sig driva dessa hjordar.

Det var ganska "djupränt" då det var mycket snö och tungt att färdas. Jag och Kristoffer hade den ena halvan och hans pojkar hade den andra. Så startade vi flytten ner från fjället. Jag hade förstått att det skulle bli arbetsamt men det blev jåkligare än vad jag trodde. Jag hade en skaplig hund till hjälp men djup

snö gjorde det jobbigt för hunden. Vi slet verkligen! Jag förbannade min dumhet över att ha gett mig in i detta.

Att dela hjorden i två delar tyckte jag var en bra idé. Man rörde sig lättare genom dålig terräng och det gick således fortare. Men vi hade ju för lite folk. En måste ju åka före och locka. Den här drivningen var den jobbigaste jag varit med om. Men fram kom vi. Vi for flera mil första dagen. Var någonstans vi övernattade har jag glömt. Det blev mindre och mindre snö ju längre ner vi kom. Leden gick längs de stora sjöarna och andra vatten. Så småningom kom vi fram till utkanten av Dorotea. Där vi skulle stanna någon dag och låta renarna beta. Vi hade då drivit hjorden 13 - 14 mil ned ifrån fjället och tagit oss igenom de värsta markerna. Det kändes skönt. Om kvällen i stugan där vi övernattade hörde vi radionyheter. Nu uppmanade man till total mobilisering av Sverige.

### Allmän mobilisering

Alla militära förband skulle omedelbart mobiliseras. Första bästa tågförbindelse skulle tagas. Nu var jag bara fem km från Dorotea. Jag hade min inskrivningsbok i ryggsäcken och med den fick man åka med SJ utan biljett. Jag hade ingen utrustning annat än det jag bar. Jag hade nya vadmalsbyxor samt en mycket varm jacka. På huvudet hade jag pälsmössa och på fötterna hade jag ludna näbbskor. På händerna hade jag handskar i renskinn. Jag kom ju inifrån fjällen och tur var det.

Det var 24 grader kallt dagen därpå. Tåget var fullt med folk. Här betraktade jag folket och deras klädsel. De flesta kom i "helgdagskostym" och lågskor, men de hade alla ulstrar och de var nog varma. Hattar hade många. Många hade dock tjocka kläder, varma mössor och handskar. Det kostymklädda var nog folk från samhällena tänkte jag.

### Åter på K4

Väl framme i Umeå och K4 om eftermiddagen var det körigt värre. Vi blev utspisade med mat och skulle vidare ut mot Brännland och Kassjö. Vi skulle få ut våra hästar och ge oss av. Det fanns inga sadlar. Vi fick enbart träns och grimma. Nu skulle vi rida barbacka. Vilken cirkus det blev. Jag hade ju sett folket och deras klädsel och nu satt alla på en häst utan sadel. Det gick varken att skratta eller gråta. Kostym och slips, hatt och lågskor och närmare 20 grader kallt. Byxbenen hamnade ju halvvägs upp till knäna men som tur var hade de ju långkalsonger. Min egen klädsel såg säkert komisk ut. Mina lurviga "härnskor", stor vadmalströja samt lurvig stora mössa avvek gentemot de andra. Jag hade skinsäck på ryggen. Jag skulle ha klarat mig på Sibiriska tundran i min



utrustning.

Det var över två mil att rida och en syn för gudar. Väl framme var det ingen bättre ordning. Jätteröra och kaos. Befälen irrade runt. Framåt natten hade det ordnat sig något och tält hade rests upp. Männerna hade fått uniformer så nu var det en grå massa i vintermörkret.

En koktross hade börjat skönjas. Två stora spisar på två långa slädar. Som belysning hade de små lyktor så att man såg var man steg. En kokchef fanns, men inga kockar. Det ropades i mörkret om det fanns några kockar med utbildning. Jag anmälde mig och så kom två man till. Det här blev början till ett äventyr tyckte jag. En av de andra var trumslagare från ett musikband i Skellefteå. Den andre var Konsumföreståndare från Byske. Jag var renskötare från Burgfjäll. Vår krigsberedskap hade börjat.

## Oreda



*Kjell till häst KA4*

Vår kavalleribataljon blev med åren ett av Sveriges mest beresta förband. Förbandet verkade i sex provinser. Man hade tanken om att rörliga ryttarförband skulle lära känna stora delar av landet så att små grupper, i kritiskt läge, kunde placeras ut i spanings-syfte. Man skulle kunna verka i all den terräng landet kunde erbjuda. Det blev ofta mycket jobbigt då man måste inrätta sig i ständigt nya trakter. Jag klagade inte för jag tyckte det var roligt med omväxling.

Allt var i en jäkla röra och jag försökte få en ordnad bild av allt. Runt omkring i de närmsta backarna såg jag hästar och kälkar, vagnar och skaklar. Det såg ut som en "bröt" av något slag som ramlat ner. Ur det här skulle det bli ordning - det måste det bli! Det var så här det var i början av en mobilisering.

De här nybakade befälen såg förskräckta ut. Någon såg ut som om han grät och det gjorde han också. Jag kände hur ilskan kom fram. Vi var tvungna att få ordning på det hela. Men var skulle man börja? Den här oredan varade någon timme. Jag svor och förbannade. Vi som skulle vara kockar samlades kring de

två stora kokvagnarna. Alla försökte baxa och ställa saker till rätta. Vi försökte ta reda på vad vi hade i de stora trälådorna framme på kälkarna och få en inblick i var alla grejor fanns.

Äntligen kom det en som sa sig vara koktropschef. Han hade furirsgrad. Han hade en häst och en kusk som förde en släde med två stora säckar. Ett helt lass proviant vältes ut ur släden ner i snön. Nu kom order om att genast börja ordna med mat. Utspisning skulle ske om ett par timmar. Ved i säckar samt två stora vattentunnor fanns längst bak på släden. Koktropschefen tog befälet. Jag kände att det var tur att man behärskade det primitiva. Det här med att elda ute i naturen var jag van vid och fixade eld i spisen på nolltid. Nu börjar de andra komma till hjälp. "Trumslagaren" for som en tätting upp och ner. Koktropschefen kom med en matsedel. Det som skulle serveras var smör, bröd med ost och korv som pålägg. Soppa på köttbuljong samt mjölk och kaffe.

Det fanns kött. En halv ox, ostyckad och stelfrusen. Jag hittade en bågsåg för ved samt en timmersvans i utrustningen. Yxa och såg samt hjälp att hålla och snart var vår ox klar att kokas. Kusken för trossen var framgent vårt stora stöd. Han var van timmerkörare från Hällaström. Praktisk och van att ta i. Stark som en björn och han såg de enklaste vägarna i allt. Han hade också humor till tusen.



Vi fick maten färdig och utspisade alla 300 - 350 man. De hade fått utrustning och ordnat sina tält ute i bushen. Man hörde hästar gnägga och mannarna svära runt omkring, bärande på sadlar och utrustning till bivackerna.

Det var sent på kvällen. Man såg skenet från eldar här och där. Man spände grova rep mellan träden och band sedan sex till åtta hästar i det grova repet. Bakom hästarna gjorde man en större brasa och bakom den

ytterligare en rad hästar bundna i ett grovt rep. Elden skulle värma två rader hästar på det här sättet. En vaktpost såg till elden och hästarna. Det var mer än 20 grader kallt under natten.

Varje man hade blivit tilldelad en häst. Dessa hästar var också inkallade. Runt omkring i byarna fick bönderna sina hästar mobiliserade till regementet. Undra på att de var lite bångstyriga. Någon soldat blev biten och någon blev sparkad av hästarna. Man såg ibland någon med armen i mitella och någon som haltade. Men det mesta gick trots allt bra.

Av stadsborna hade många säkert det besvärligt. Vi höll dem inte i större värde när det gällde. Nog visste man väl vad stadsbor och Stockholmare gick för. Lappar och timmerfolk klarade av det mesta. Lapparna togs ofta ut när det gällde besvärliga uppdrag som spaning och gerillagrupper. De var goda orienterare och säkra i skallen samt listiga och "fulla i fan".

### Första utspisningen

Efter den första utspisningen gällde det nästa mål mat. Det skulle vara klart om bara några timmar, strax efter klockan sex. Vi steg upp vid fyratiden. Det var kallt och jäkligt men fint väder. Vi skulle steka korv men allt var stel fruset. Nu fick korven kokas istället med sås och potatis. Det gick bra.

Alla fick äta så mycket de ville. Det fanns också smör och bröd med ost som pålägg. Kaffet var varmt och gott och kokkärlet blev diskat samtidigt. Alla såg morgonsura ut med mössorna neddragna över öronen, pälskragarna uppdragna och tjocka vantar på händerna. Alla stod och stampade i kylan. Deras tält var uppvärmda med en kamin och en man fanns kvar som eld post. Runt kaminen var det varmt. Inåt tältväggarna var det riktigt kallt och isigt. Vi fick besked om att vi i skulle lasta oss på tåg och åka norrut under dagen.

### Förflyttning norrut

Vi hade sex km till Brännland och där skulle skvadronen lasta på tåg. Vi i kokgruppen levde ju bara för att laga mat och utspisa hungriga soldater. Vi var i ständig aktion med denna mat och utan oss kunde de inte leva. Vi tycks vara hjärtat i det hela. Det var jobbigt som bara fan.

Nu kokade våra grytor med ärtsoppa och till det skulle det vara pannkakor. Hur skulle det här gå? Jag funderade verkligen. Trodde mig att ha hamnat på den sämsta tänkbara platsen. Det kunde väl inte bli sämre. Men det var bara att köra på. Jag svor åt allting som tycks gå snett.

Soppa blev det, massor av soppa. Nu fick de äta så mycket de vill. Soppan blev fin med mycket gott fläskkött. Det blev cirka 160 liter i stora kantiner.

Pannkakor blev det också. Smeten gjordes ganska tjock för att hålla att vända. Plåten gav 12 stora bitar. Den var cirka 3 till 3,5 cm djup. Oftast gjorde vi

pannkakorna ganska tjocka men hade vi gott om tid blev det tunnpannakakor. Mycket stekfett fick man använda och det gick banne mig undan. Med tiden blev jag en riktig pannkaksmästare. Jag fyllde pannan med stekflott och flottyrkokte pannkakorna. Jag gav smeten en extra piff med smak av vanillinsocker och ägg samt blandade i lite bakpulver.

Mannarna åt och ville ha mera och det bjöd vi generöst på. Vi sa till varandra att om de åt en massa ärtsoppa gick det mindre med pannkakor, vilket det också gjorde.

## Tågtransport

I Brännland lastades skvadronen på tåg. Vi skulle få utspisning under järnvägstransporten vilket lät mycket skönt för oss i kokgruppen. Vi hade dock gjort massor med smörgåsar som delades ut som extra förstärkning. Dessa fick inte ätas förrän på given order.

I varje tågvagn fanns plats för 12 hästar, sex i var ände och sedan plats till 12 man som låg på halm utspritt på golvet. Hästarna skrek och gnäggade och sparkade bakåt i väggen. Tillslut lossnade flera av brädorna. Det blev sådana skador att vi fick byta till en ny vagn vid nästa station.

Vi åkte i två hela dygn. Åkte och stannade för att släppa förbi andra tåg och så vidare igen. Alla stationerna var mörklagda. Man visste inte var man var. Det gjorde man för att försvåra för spioner. På stationerna och bangårdarna var det folk som växlade tågen. Ibland fick vi vänta ett par timmar innan vi kunde fortsätta. Vi hade de stora sidodörrarna öppna när vi stod stilla vid stationerna. Tågväxlarna berättade för oss var vi var någonstans. Det var en verkligt underlig resa måste man säga. Vi frös inte för vi låg på halm och hästarna värmdes. Dessutom var vi klädda i pälsar och mössor.

Vilken upplevelse det var att åka i genom ett mörkt Norrland. Det var 20 till 25 grader kallt. På en station där vi stod stilla fick vi order om att vattna hästarna. Vi sprang med hinkar som vi fyllde med vatten och gav hästarna att dricka. Därefter fick vi in hö till våra hästar. När detta var avklarat fick vi order om att äta våra smörgåsar. Vi hämtade en hink med vatten för att dricka till torrskaffningen. Det var primitivt. Alla mumsade och tuggade. Hästarna åt sitt hö och människorna låg i halmen och tuggade på sin mat.

Någon hade fått tag i en tidning och vi fick lite nyheter utifrån. Vad trist det började bli. Vi fick utspisning på en station. Lottor skötte utdelningen. Det serverades ärtsoppa och pannkakor. Vi hann också backa om och få mera. Det

var gott med mat. Man blev på bra humör och kunde skoja. Ärtsoppa i stora kok med riktigt gott fläskkött var närande och god mat. Vi fick kaffe efteråt och mådde riktigt bra i våra boskapsvagnar.

Vi tyckte att vi åkte i oändlighet. Det dunkade enformigt i rälsskarvarna. Man sov nog mest hela tiden. Vi hade två timmars vaktpass. En man låg vaken i två timmar. Väckte därefter en kamrat efter listan och han vakade i två timmar. Det var nödvändigt att hålla ett öga på hästarna som blev oroliga ibland. De sparkade och bet varandra. Ofta var det ett jökla liv i vagnen med oroliga hästar.

Vi hade lämnat Boden och var på väg norrut, vart visste ingen. Sakta gick det. Vi fick utspisning i Boden. Här var det kött och potatis med någon sås och kaffe efteråt. Vi mådde bra. Vi åt, sov, pratade och funderade. Stationsnamnen var förtäckta och man åkte som i en säck. Jag blev irriterad och förbannad. Mörkt var det också för det var ju mitt i vintern.

## Framme

Någon gång vid fyratiden på eftermiddagen stannade tåget. Det började rassla i vagnarna. Dörrarna slogs upp. Hästarna gnäggade och folk skrek. Vi var framme och skulle börja lasta av tåget. Vagnarna hade stannats vid en lastbrygga. Man släpade fram ramper och ställde mot vagnsdörrarna. Hästarna leddes ut på planen med en man vid varje häst. Det var mycket kallt, nedåt tjugo grader. Alla gick och trampade för att inte frysa. Det var väsen och surr i luften. Någons häst var lös och sprang omkring i skymningsljuset. Vi i koket sökte oss till vår utrustning som kommit ut på planen och nu började genast bekymren. Vi måste ögonblickligen fylla i vattentankarna och göra mat för nästa måltid. Det blir soppa igen och den fick vi koka längs med vägen under marsch.

Efter en stund var vi marschfärdiga. Hästar och slädar till tusen tyckte jag. Beundransvärt snabbt kom vi iväg. Alla enskilt men i kolon för de viste nu var deras plats skulle vara. En motorcykelordonnans kom farande. Ordonnansen order och körde i väg i full fart. Så kallt det måste vara men han var varmt utrustad. I det vackra, kalla vädret var det faktiskt skoj. Det kändes som ett äventyr.

Björkskogen och träden var täckta av tjock rimfrost och det var väldigt vackert. Allt det andra, skvadronen med alla soldater och hästar, var överkliga. Det knarrade under medarna och det stod som rök ur hästarnas näsborrar. Jag såg

att ryttarna hade lindat halm omkring stigbyglarna. De var ju av stål och kylde väldigt. Det här var verkligen en syn att uppleva.

Det rök om våra kokslädar och kantinerna pyste ånga ur ventilerna. Det rök och gnistrade ur spisarna när man fyllde på med ved. Hästarna drog och ibland travar de en stund. Ordonnansen kom farande längs marschkolonnen med någon order framifrån.

Det var spöklikt tyst. Man hörde inte mycket, bara knarret av hästarna steg. De hade broddade skor som skar ned i den isbelagda vägen. Häst och ryttare var underställda skvadronen men ändå fria på något sätt.

Om ett par timmar skulle det bli utspisning på lämplig plats. Vi hade förberett genom att göra smöret bredbart, skivat ost och korv. Vi hade lyft ner stora grytan och satt på kaffe. Mjolkflaskorna hade vi fått värma då det var is runt kanterna. Våra fina pälsmössor hade redan blivit sotiga.

Så beordrades halt och ordning för utspisning. Varm ärtsoppa var gott i kylan och bra för magen. Vi hade ärtsoppa så det räckte att bjuda mer. Mjolk för den som ville ha och kaffe och smörgåsar. Jag tror de blev nöjda för mat behöver man. Vår färd fortsatte.

Vi fick order om att bjuda på varm dryck med smör, bröd, ost och korv när vi hade kommit fram. Man hade inga förväntningar om någonting. Man fick bara se vad som hände.

## Grupperingsplats

Sent om kvällen kom vi till en gård. En stor bondgård såg det ut att vara. Det fanns en stor gårdsplan med kringbyggda hus. Militären hade mönstrat in gårdar för att vid behov tas i anspråk för inkvartering. Nu hade vi kommit till en av dessa gårdar i en liten by. Ytterbyn var visst namnet. Vi körde in och parkerade kokslädarna inne på gårdsplanen. Det lyste i några fönster på nedre våningen. Officerare var inne och pratade med gårdsfolket. Därinne i huset skulle vissa befäl ha rum och plats. Soldaterna var redan i färd med att resa sina respektive tält runt omkring. Alla hade jobbigt att ordna för natten. Det gick dock förvånansvärt fort när alla visste vad de skulle göra. Några brukade hålla sig på sidan och låta kamraterna arbeta. De kanske gjorde bästa nyttan med att vara ur vägen.

Vi hade den varma drycken, smör, bröd, ost och korv färdigt för utspisning. Alla var säkert nöjda med att få lägga sig och sova efter den långa tågresan. Nu var vi färdiga för dagen. Vi hade städat undan och diskat.

Det såg ut att bli yrväder för det hade börjat snöa och blåsa. Vi låg i ett uthus, kallt och jäkligt men vi hade det bra. Vi hade varma kläder och halm så det var mjukt och skönt. Jag tyckte mig likna en hund i skogen där man kurar ihop sig. Tidigt på morgonen steg vi upp och tittade ut genom dörren. Ute på gården var det yrväder. Nej, fy farao!

Slädarna och spisarna hade snöat över och bara rökröret stack upp ur snödrivorna. En sådan bild är ju som en mardröm, men här var det bara att ge sig ut och göra något. Vår timmerkörare och kusk tog allting lugnt och sansat. Alla gav vi oss på snön med de stora snöskyfflarna och efter ett tag hade vi verkligen grävt fram kokslädarna från snömassorna.

## Grötproblem

Jag kände mig ha tagit befälet och nu skulle det tändas eld i de stora spisarna. Mina erfarenheter av att klara av att göra upp eld under eländiga förhållanden kommer åter väl till pass. En stund senare hade vi elden i gång i de stora spisarna. Koktropschefen, furiren, han sov nog inne i stora huset. Vi hade pratat igenom morgonmålet redan på kvällen. Vid sjutiden var det dags att spisa ut gröt. Vi gick igenom proviantlådorna. Det enda vi hittade var en påse havregryn på cirka 5 - 6 kg. Det räckte knappt till välling. Vad gjorde man nu? Det skulle serveras gröt!

Jag gick och knackade på en dörr i huset och så småningom öppnade en sömnig, äldre, kvinna. Jag berättade om vår belägenhet och undrade om hon kunde hjälpa mig. Jag såg att hon tyckte synd om oss. Så mycket gryn fanns naturligtvis inte och det hade jag heller inte trott, men mjöl kanske fanns. Hon kom med en säck vetemjöl på cirka 12 - 15 kg och jag lovade lämna tillbaka den senare.

Nu satte vi igång en stor grötgryta. Det fanns en stor stålvisp och den fick Trumslagaren med order om att klättra upp på kälken och vispa av bara fan. Gröten fick inte klimpa ihop sig och heller inte stänka omkring. Försiktigt öste jag i mjöl och allt eftersom blev det gröt. Jag tror den blev perfekt. Man kunde inte göra mera. Här blev vi räddade av frun i gården och hon fick igen sitt mjöl med god ränta.

Vårt folk kom och blev utspisade och det räckte. Grisen i gården fick resterna. Våra pojkar kom åkande skidor från skilda håll, varifrån vet jag inte. Allt eftersom dagarna gick fick man mer rutin i de rätt knepiga kocksysslorna. Det gällde att utnyttja alla små och stora knep. Sotiga blev vi av de stora grytorna

och vår Trumslagare var makalöst nedsotad. Men det passade liksom in i bilden.

Vi blev inte stilla många dagar här på gården utan förflyttades vidare inåt landet. Vi hamnade på en bättre plats med större byggnader. Det fanns mer utrymmen och inte minst bekvämare inkvartering. Det var ju i huvudsak officerare som sökte bättre och trivsammare boställen. Manskaper trängdes i bagarstugor och förövrigt där det fanns rum. Överslafar och britsar spikades upp i all hast. Jag tyckte att de flesta hade det bra och i rådande läge fick det väl accepteras. Det var ju ofred och vi låg i beredskap.

Jag hade inga större tankar om de där officers-snobbarna. Några kanske var dugliga men många var inte värda något. Jag hade tidigare sett dem i fält när det knivade till sig. Vi som kom från Sveriges utkanter hade levt vårt liv i hårda miljöer och inget fick vara främmande för oss.

Efter någon vecka fick vi tak och väggar kring vår koktross. Men nu kom eländet med att vistas i ett större rum, trots stora portar. Kyla ute, -20 grader och mer i veckor. Ångan stod som en tät rök i hela rummet och man såg nästan ingenting trots att portar och fönster var på vid gavel. En av våra kockar, Konsumchefen, bar glasögon och han hade det verkligen besvärligt.

Vi hade varma skor och jag hade lärt pojkarna att ha halm i skorna. Trumslagaren hade köpt sig stora "blötkängor", läderskor utan sulor under. Nu hade han halm i skorna och hade snott åt riktigt ordentligt mot byxben med skoband. Vatten som stänkte frös till is och hamnade på överdragsbyxan. Det blev ispansar ner över de stora skorna och vi skrattade åt hans mundering.

## Roande incident

Vi hade kokt massor av renkött. Jag hade silat upp buljongen i ett fat på cirka 50 till 60 liter som skulle bli köttsoppa. Fatet med buljongen stod nedanför spisen. Det blev ånga av det heta spadet. Det var tät rök och man såg ingenting. Nu skulle Trummis hämta något vid spisen. Jag hörde inifrån röken hur det plaskade och att det blev tyst några ögonblick. Jag trodde han hade välut kärlet med buljongen. Så hörde jag honom svära där inne i röken och ännu mer plask. Nu kom han fram. Han hade stigit ner från spisen och trampat rakt ner i min buljongspann. Hans "isfrusna" byxor och "storisiga" kängor gjorde att han inte förstod att han hade trampat ner i den varma buljongen. Efter någon sekund hade han känt värmen. Skon och de isiga byxorna var täta och han var torr om foten. Vi höll på att skratta ihjäl oss. Han fann inget nöje i det, för det



skulle ju bli soppa av buljongen. Vi silade om spadet. Något fel på soppan var det ju inte. Det ju bara vi och vår herre som hade sett olyckan.

## Lurendrejeri

Vi fick renkött med proviantbilen varannan dag. Vi hade en bagarstuga som proviantrum och efter en vägg staplade vi frusna, renkroppar. Det var nog mer än 25 stycken. Det gick inte att neka att ta emot. Det var bara att kvittera att man fått. Hur allt detta kunde fungera vet vi inte. Det måste ju ha varit så på alla ställen.

Vi kom på att köra in till en slakteriaffär i Kalix och där byta ”renskrov” mot malet kött. Hur många som höll på med den här svarthandeln kan man ju bara undra. Vi kunde i alla fall bjuda på fina charkvaror med vurst och fin korv. Någon gjorde sig ju pengar på allt och lurade staten.

Det bluffades överallt men vi som var bundna till pliktskyldighet hade ju ingen chans. Jag gömde undan 12 till 15 kg kaffe samt några kilo chokladkakor i en källare under golvet där vi hade matlagret. Kaffet var ransonerat vid den här tiden och vi visste ju inte om tilldelningen skulle fortsätta. Vi var i samma förläggning i cirka 3 månader.

Avfärden gick väldigt fort. Allt skulle snabbt rivas och lastas på tåg söderut. Förrådet av kaffe och choklad blev kvar. Hoppas det blev någon i huset som hittade det. Det var äldre människor som rådde om huset. De hade några kor i ladugården och en gris. Medan vi bodde där köpte han sex smågrisar att föda upp. Under månaderna därefter kunde han försörja 10 stora grisar med all mat som blev över.

Vi kockar och kuskar hade en jäkla tillvaro under beredskaps vintern 1940. Man kom ju inte ut på något roligt precis. Vi hade det jobbigt, söndag som vardag, men det var inte så tråkigt. Det malda köttet som vi hade bytt till oss till blev goda biffar till söndagsmiddagarna. Vi hade råd att vara generösa. Vi stekte pannkakor med god sylt som vi också bytt till oss. Vi levde mycket gott de månader vi låg i förläggning vid Fanbyn utanför Kalix.

## Marsch över isen

“Seskarö” var en stor militär manöver som förbanden uppe i norr var inbegripna i. Seskarö var en ganska stor ö ute i Bottniska viken. Den var nästan rund och cirka fem km bred. Den låg cirka en mil från fastlandet. Vi kom västerifrån Karlsborg med 1,5 mil över isen. Alla, förutom de sjuka, skulle vara med. Koktrossen var ju självklar. Utan oss gick det inte att föra krig. Hästar och

åter hästar, ryttare och slädar, alla var på väg ut på isen och havet ut mot Seskarö.

Det var kallt och blåsig i början men sedan kom snöstormen ute till havs. Vilket väder det blev. Jag hade erfarenhet från kalvfället och renskogen men nu var det ännu värre. Man såg inte spannet som var framför. Allt var snörök och vitt. Ibland fastnade vår släde i djupsnön. Vår kusk "timmerköraren från Hellaström" skottade en öppning när det drevit igen framför oss. Han manade på hästen hårt, jag tyckte väl så hårt, men vi måste fort få loss släden. Det gick ju bättre för den bakomvarande att komma fram efter oss. Vi kockar lagade mat under marschen på isen.

Vi hade båda storkantinerna fulla med kött. Spisen rök och gnistorna yrde. Vi gick på högvarv. Vi hade delat ut extra stora smörgåspaket och varm dryck i termosar. Det skulle bli sen utspisning, det visst alla. Har man bara mat kan man också kämpa hur jäkligt det än må vara.

Det blev sena kvällen innan vi nådde land. Då var man glad för nu kunde man stiga ner på mark igen. Vi sökte en någorlunda öppen plats med granskog runtomkring. Hungriga mannar syntes överallt. Övningen pågick och man hörde skottsallor eka inifrån land. Kulsprutor och granatkastare hördes dovt knalla. Tur att det bara var övning och lek.

Någon kom fram till koket där vi höll på att dela och skära i köttet. Om det var det en ensam, kunde han nog få en köttbit med uppmaning att dra in i skogen och äta där utan att synas. Alla var lika hungriga och ville gärna smaka en tugga. Någon rörde vid min axel och frågade, "- Kan jag få en bit?" Jag tittade mig snabbt omkring och räckte honom ett ben med mycket kött. Sade samtidigt åt honom att stiga åt sidan bakom träden så ingen såg honom. Vände på huvudet och såg att det var en av officerarna som försvann bakom granarna.

## Hungriga

Nu kom våra hungriga mannar. Vi gav dem bra portioner och nästan alla frågade om de kunde få lite till och de fick de. Vi hade två stora grytor så det räckte när någon backade om i matkön. Vi serverade buljong med en brödbit med smör, ost eller medvurst. Kaffe fick de i samband med maten lite senare. Hur mannarna hade det ute i buskarna visste vi inte. Det var ingen bekvämlighet ute i granskogen men var man mätt hade man bättre humör. Det skulle övas krig och levas tufft. Mot morgonen skulle det blåsas eldupphör och trupperna skulle gå tillbaka över isen mot Karlsborg. På morgonen före

marschen skulle vi utspisa. Det blev gröt, bröd, smör, pålägg och rikligt tilltaget med kaffe naturligtvis.

När vi marscherade tillbaka över isen var det strålande väder. Kokspisarna rök som alltid. Ärtsoppa lagades, vad annars. Vi skulle utspisa hemma vid vår grupperingsplats och det skulle bli pannkakor med sylt till. Jag jagade specialisering och vill bli bra på att baka pannkakor. Det gick mer än två gånger fortare nu jämfört med första gången jag prövade att baka. Det var mycket roligare och jag tror pannkakorna smakade bättre. Det var stor åtgång på dem och det var ett bra betyg.

## Finlandsfrivillig

Det hade blivit vårvinter, mars månad och vackra soldagar. Vi hann sola någon timme och det känns skönt. Många pojkar i vår bataljon hade anmält sig och även rest som frivilliga till Finland. Jag var också med och anmälde mig och väntade nu på att resa. Den 13 mars blev det fred med Ryssland och krigsslut och det var väl bra. Jag hade fått permission för att resa hem en stund före avfärden till Finland.

Vi fick plötsligt order om att bataljonen skulle återvända till Umeå och K4 för att upplösas. Alla blev glada för beskedet. Vi hann inte längre än till Jörn innan det började hända saker. Tyskarna hade marscherat in i Norge och nu blev det inga permissioner. När vi kom ner till Umeå lastades vi över till lastbilar och omgående fraktades vi söderut.

## Mot söder

Koktrossen åkte nu på stora lastbilar. Där vi inrättade vårt kok var matlagningen alltid på gång. Första etappen söderut blev till Söderhamn. Nästa etapp till Värmland och Frykendalen. Där blev vi inkvarterade i Ulfsby gamla fina herrgård. När vi var där kom den fina våren. Vi uppskattade verkligen att vara i det vackra landskapet nära Selma Lagerlöfs Mårbacka. Vi fick logement i ett litet hus nära stranden av sjön Fryken. Några veckor tidigare hade vi haft snö och kyla uppe i Norrbotten.

Vi var uppe tidigt om morgnarna precis som förut men var på helt annat humör. Det var vackert väder och försommar. Våra mannar var ute i stridsövningar. De fick verkligen kämpa och behövde sin mat. Vi hade tysken på andra sidan gränsen, fem mil ifrån oss. Vi visste ju inte vad han tänkte göra. Uppe i norr hade vi haft ryssen i tankarna.

## Flyende norrmän

Vi hade mött ett par 100 norska soldater som var på marsch in i Sverige. De hade flytt över gränsen och kom nu avväpnade i sina uniformer, marscherande efter landsvägen. Då kände man att kriget var verklighet och att det kunde hända här också.

Det gick en turbot längs sjön Fryken. Det var vackert att se m/s Fryken när hon stävade över sjön. Detta var det vackraste landskapet jag såg under tiden jag var inkallad.

## Bohuslän

Väl framme i Bohuslän upprättade vi försvarsställningar längs kusten. Nu blev det en helt annan hushållning. Våra feta dagar i Kalix var nu bara ett minne. Hästarna hade vi lämnat i Umeå och här hade vi blivit tilldelade cyklar. Det uppskattades utav mannarna för nu slapp de den omständliga vården av hästar. Vi hade ju kämpat med hästarna genom vintern uppe vid polcirkeln. Det var en av de kallaste vintrar man kan tänka sig.

## Norrut igen

Det hade blivit juni månad. Vi hade hört rykten om att vi skulle upp till Umeå och permitteras om någon tid. Man hörde rykten men det var ingen som visste någonting. Rykten om allt möjligt hade vi hört många gånger. Men en vecka före midsommar var det dags att plocka ihop pinalerna och lasta.

Så bar det iväg på landsvägarna igen. Koket var lastat på bilar och var som vanligt igång. Jag bakade pannkakor och på bilen framför kokade de ärtsoppa. Jag noterade att vi åt mindre nu när det var sommar.

Vi stannade på en öppen och trevlig plats. Vi hade backar och bräddor och gjorde ett långbord. Vi dukade fram bröd, smör, ost och medvurst. Någon serverade ärtsoppan och jag pannkakorna. Frikostigt kunde jag ge portioner så att alla blev nöjda. Lingon fick de också till. Kaffe fick man som vanligt och alla satt ute i backarna och tycktes må bra.

Vi var på väg norrut och hem. Alla var på gott humör i det vackra vädret. Till kvällen skulle vi logera i Stöcksjö Folkets hus. Det var i Stocksjö med omgivning vi var de första dyggen då vi mobiliserades för 7 månader sedan. När vi kom fram kände jag inte igen mig. Den gången var allt omtumlande. Jag upplevde det som om att jag var någonstans i Sverige men inte var någonstans.

Detta var bara några timmar sedan förra utspisning så nu blev det bara varm dryck och smörgåsar. Vi blev lovade att få sova länge. Frukost skulle inte

serveras förrän vid nio tiden.

Till frukost hade vi kokt en god gröt. Jag hade ett paket smör och socker som specialitet i min grötgryta. Om det fanns lite vaniljsocker så bröt jag lite och stoppa i den för smakens skull. Till frukosten kom alla med gott humör och det kändes som söndag.

## MUCK

Nu började man diskutera MUCK. Några måste kommenderas att stanna kvar och vakta förråden. Ett förslag kom från ledningen. Om några anmälde sig som frivilliga skulle tjänstgöringen bli 15 dagar lång men räknas som en månad. Man skulle få en månadslön. Jag anmälde mig och blev kock som vanligt.

Väl tillbaka på K4 i Umeå lämnades alla prylar in och männen var i strålande form. Man var glada och vissa gladare än andra för de hade köpt ut brännvin. De drack förvisso inte så det störde. Vad vi åt den dagen kommer jag inte ihåg. På eftermiddagen var det tomt på folk och bara vi i vaktgruppen var kvar. Det blev verkligen tomt och trist. Jag var ju van att laga mycket mat och nu blev det bara mat för några stycken. Jag huserade i köket på Folkets hus och råvarorna kom från K4 i Umeå. Det var mycket väl tilltaget. Mannarna hade det säkert väldigt tråkigt. De gick sina vakttimmar och sedan var det "rast vila". Då och då kunde vi ta oss in till Umeå för att få omväxling. Det var vackert runt omkring men tomt på folk. Det blev lugnare morgnar för frukost skulle inte serveras förrän kl. 9. Det var rena semestern!

På midsommarafton cyklade några av oss till Fällforsen där det var midsommarfest och dans. Platsen var mycket vacker, liggande på de höga niporna längs Umeälven. Framåt morgonen cyklade vi tillbaka till vårt Folkets hus. Ett annat nöje var att ta en promenad till handelsman i byn och titta på folk.

## Hemförlovad

Efter 14 dagar kom avlösning och vi blev hemförlovade. Jag tog biljett till Risbäck för Erik Johansson behövde slätterhjälp. Från Mellan-Rissjö där han bodde var det bara någon mil upp till Svansjön där jag växte upp hos morfar och mormor. Dit for vi för att fiska och spana efter tjuvfiskare. Vi vandrade också runt i fjällen för att leta efter björn och älg.

Vi var också ute på myrarna och slog "starrhöt" som sedan torkades i hässjor. "Starrhöt" hämtades hem då det blivit vinterföre. Militärtjänsten glömdes bort och jag kände mig åter fri.

## Kjell om sina olycksbröder<sup>7</sup>

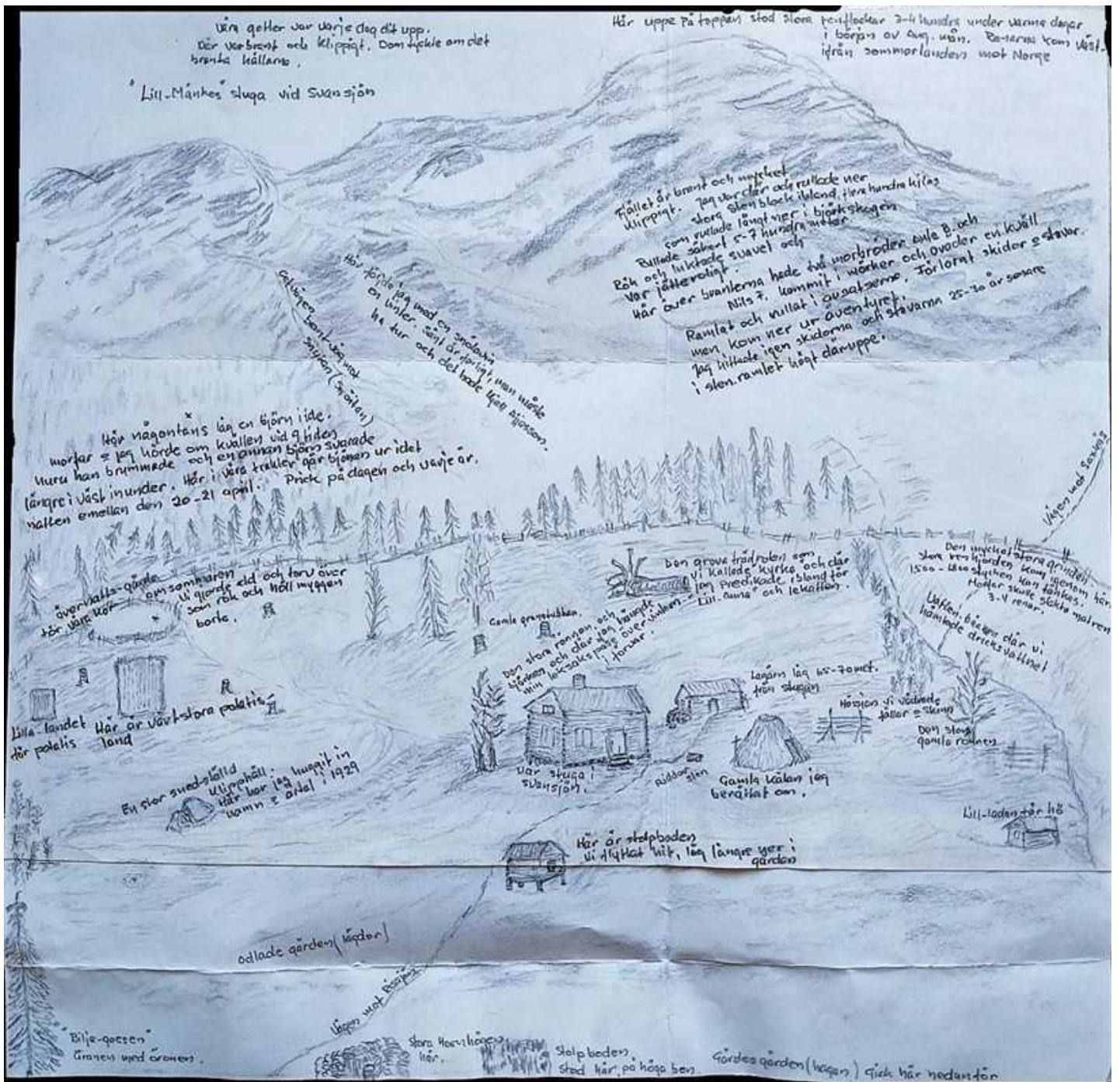
De inkallade var av alla olika kategorier. Många hade det besvärligt för de var företagare, bönder, jordbrukare med mera. Man tog hänsyn till dessa och de fick tjänstledigt kortare eller längre perioder. Gruppen ungarlar som inte hade så starka familjeskäl fick kortare och ofta inga ledigheter. Vi var en hel del som fick lång tjänstgöringstid. Jag var inne i över två år. Jag hade bara kortare ledigheter.

Jag trivdes inte, men hade ju bra i mycket. Man fick ju lite pengar var 10:e dag och sen lite extra godbitar i koket. Man stekte sig goda biffar bland annat. Vi hade lite lediga stunder ibland. Man fick vara uppe så tidigt om morgnarna. Vi växlade om så vi var lediga varannan morgon när vi blev lite mer stationära.

Det var roligast när man fick brev. Det var som om att man fått en stor present. Vi visste så lite om det Sverige vi låg ute och försvarade. Man hade ju tidningar för all del, men det lokala visste man inget om.



*Kjell Fjällström*



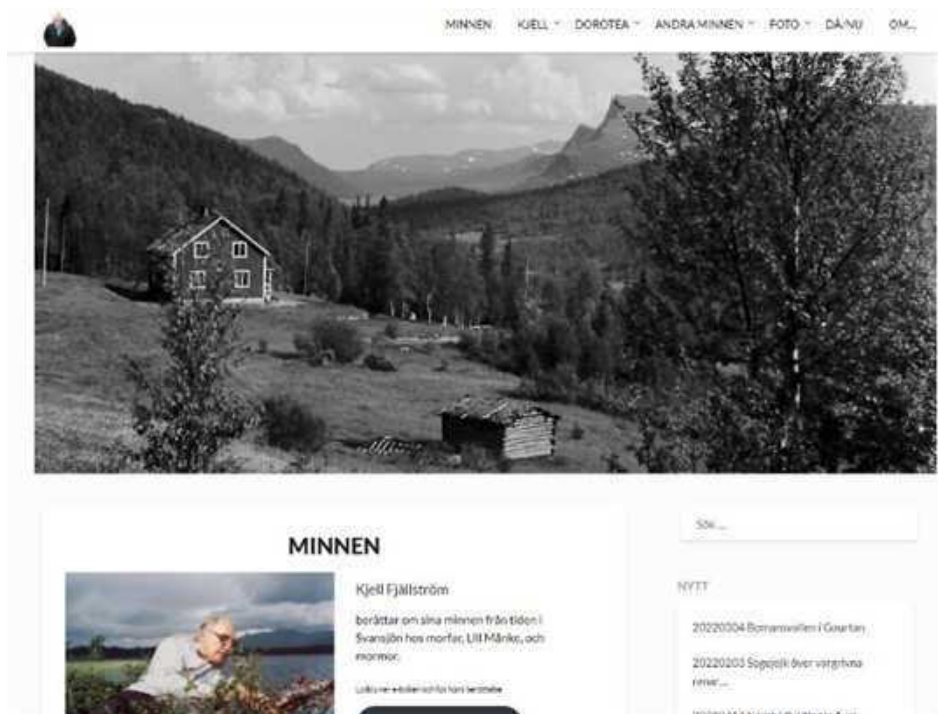
Kjells skiss över Svansjölandet

# Minnen från Västerbottensfjällen

## Dorotea – Vilhelmina – Tärna

Besök hemsidan:

<https://36256ryd.se/minnen>



Dan Fjällström  
36256 Ryd

Utgiven under Creative Commons-licens: BY NC ND EU

ISBN 978-91-519-8685-1